๑๒๕

ประชุมหนังสือเก่า

ภาคที่ ๒

หม่อมเจ้าปิยภักดีนารถ ม.ช, ม.ส.ม, ท.จ.ว, ร.ม.ป.ร. ๕

พิมพ์แจกในงานปลงศพสนองคุณหม่อมบาง หม่อมมารดา

ยิ้มโรงอัฐศก

พ.ศ. ๒๔๕๙

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ไทย ณสพานยศเส

ทะเบียน

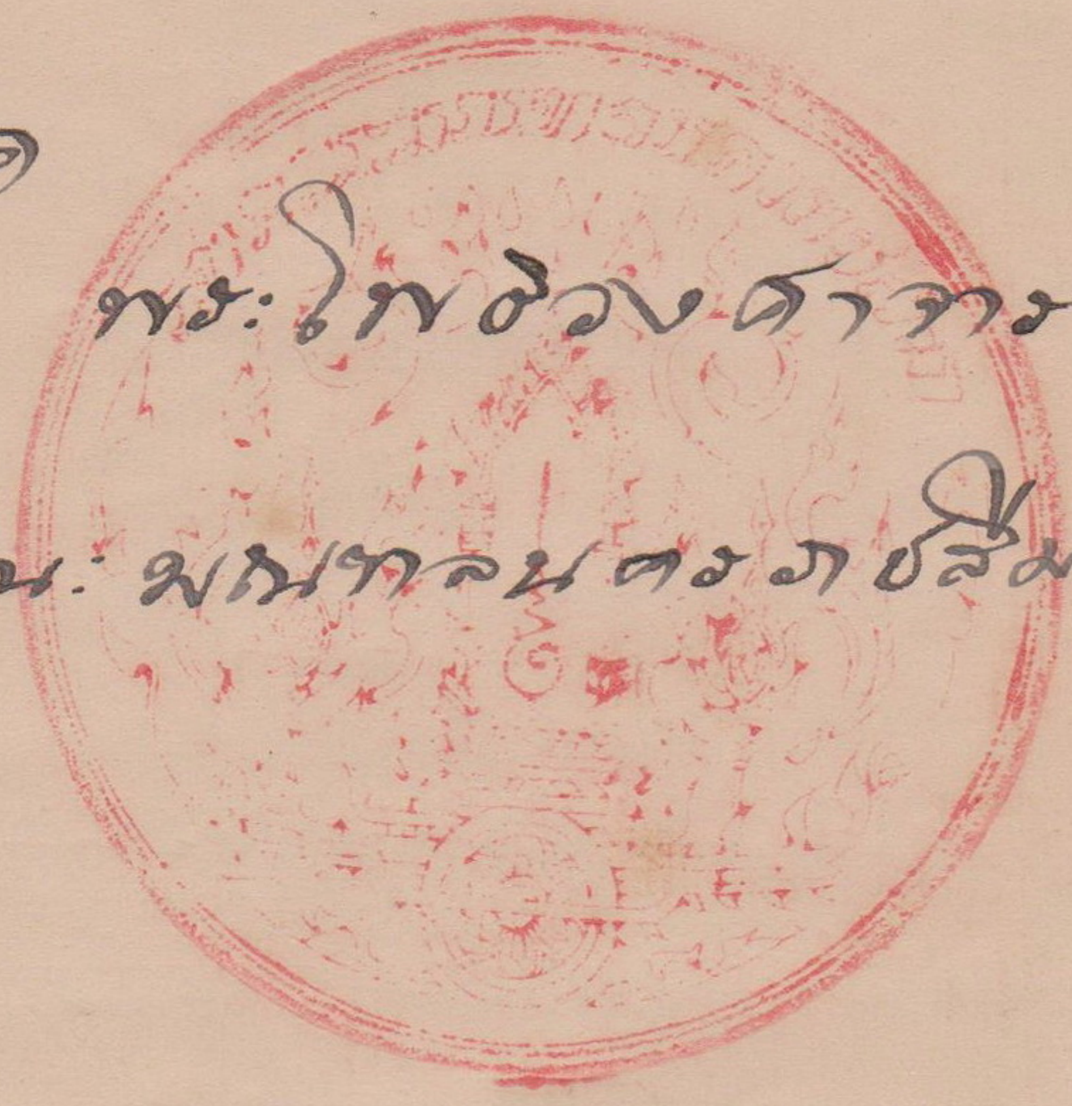
ห้องสมุดพุทธสมาคม
จังหวัดนครราชสีมา

๒๕๖.

เปนสมบัติของหอสมุด

วัดสุทธจินดา จังหวัดนครราชสีมา

๑๗/๓๑

857

แผนกที่ 1 ฐ
ได้รับจาก วิทยาลัยครูพระนคร
เมื่อ 1 / ส.ค. / ๒๕๐๑
เลขที่ 857

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๙ นครราชสีมา

หอสมุดแห่งชาติ
19 พ.ย. 2532
กรมศิลปากร

ประชุมหนังสือเก่า

ภาคที่ ๒

หม่อมเจ้าปิยภักดีนารถ ม.ช, ม.ส.ม, ท.จ.ว, ร.ม.ป.ร. ๕

พิมพ์แจกในงานปลงศพสนองคุณหม่อมบาง หม่อมมารดา

ยิ้มโรงอัฐศก

พ.ศ. ๒๔๕๙

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ไทย ณสพานยศเส

เลขหอง หลังสือหายกา

เลขหมู่ 089.95911
ป 248ป

เลขทะเบียน ห32ป/5929

คำนำ

หม่อมเจ้าปิยภักดินารถ ในพระเจ้าบรมวงษ์เธอชั้น ๔ กรมหมื่นวิศณุนารถนิภาธร จะทำการปลงศพสนองคุณหม่อมบางหม่อมมารดา ปรารภจะพิมพ์หนังสือแจกในงานศพ มาหารือข้าพเจ้าด้วยการเลือกเรื่องหนังสือที่จะพิมพ์ หม่อมเจ้าปิยภักดินารถ เปนกรรมการหอพระสมุดวชิรญาณ แลได้เอาพระไทยใส่รวบรวมหนังสือเก่า ๆ มาช้านาน ดำริห์ว่าหนังสือซึ่งบัณฑิตย์ได้แต่งไว้แต่ก่อน อันเปนหนังสือแต่งดี แต่เปนเรื่องสั้น ๆ ไม่พอที่จะพิมพ์เปนเล่มโดยลำพังเรื่องนั้น ๆ มีอยู่มาก ยังหนังสือเก่าที่เปนเรื่องยาวบ้าง สั้นบ้าง แต่ต้นฉบับเปนอันตรายหายสูญไปเสียตอนหนึ่งสองตอน เปนหนังสือแต่งดี แต่มีฉบับอยู่ไม่จบเรื่อง หนังสือจำพวกนี้ก็ยังมีอยู่มาก หนังสือทั้ง ๒ จำพวกนี้ ยังไม่มีโอกาศที่จะได้พิมพ์ให้แพร่หลาย น่าเสียดายอยู่ หนังสือดีจะสาบสูญไปเสีย หม่อมเจ้าปิยภักดินารถทรงดำริห์เห็นว่า ที่กรรมการหอพระสมุด ฯ รวมเรื่องพงษาวดารเกร็ดต่าง ๆ แลพระราชนิพนธ์ต่าง ๆ พิมพ์เปนเล่ม เรียกว่าประชุมพงษาวดาร แล

ประชุมพระบรมราชาธิบาย จัดแบ่งเปนภาค ๆ รวมเรื่องได้พอเล่ม ๑ ก็พิมพ์เปนภาค ๑ ดังนี้ เปนทางดีที่ทำให้หนังสือเรื่องสั้น ๆ แพร่หลาย เห็นควรจะจัดประชุมหนังสืออีกจำพวก ๑ กำหนดเปนประชุมหนังสือเก่า ไม่ว่าความเรียงหรือเปนกลอน รวบรวมแต่หนังสือเก่าที่แต่งดี จะหาฉบับได้เต็มจบก็ตาม หรือจะไม่ได้เต็มจบก็ตาม รวมพิมพ์ออกเปนภาค ๆ ทำได้เช่นนี้เห็นจะเปนการดี จะทำหนังสือประเภทนั้นให้แพร่หลาย แลรักษาเรื่องหนังสือนั้นไว้ไม่ให้สาบสูญด้วย ข้าพเจ้าเห็นชอบด้วยตามดำริห์ของหม่อมเจ้าปีย ภักดินารถ จึงขอให้เธอเลือกเรื่องหนังสือเก่าซึ่งเธอได้รวบรวมไว้ จัดมาพิมพ์ประชุมหนังสือเก่า เริ่มแรกในคราวที่เธอจะบำเพ็ญพระกุศลคราวนี้

หม่อมเจ้าปีย ภักดินารถ เลือกเรื่องหนังสือส่งมาหลายเรื่อง ขอให้ข้าพเจ้าตรวจเลือกแลจัดพิมพ์เปน ๒ เล่ม โดยเธอประสงค์จะอุทิศส่วนกุศลถวายสนองพระเดชพระคุณ พระเจ้าบรมวงษ์เธอกรมหมื่นวิศณุนารถนิภาธร พระบิดา เล่ม ๑ อีกเล่ม ๑ จะอุทิศกุศลสนองคุณหม่อมบาง หม่อมมารดา แลขอให้ข้าพเจ้าช่วยรับธระแต่งคำนำให้ด้วย

ข้าพเจ้าเลือกหนังสือที่หม่อมเจ้าปีย ภักดินารถส่งมา เห็นควรจะพิมพ์ครั้งนี้ ๗ เรื่อง หนังสือเหล่านี้ บางเรื่องเปนภาษามคธ

มีคำแปล ยางเรื่องแต่งในภาษาไทยเปนความเรียง ยางเรื่องแต่งเปนกลอน การที่จัดรวมเข้าเล่มพิมพ์ ข้าพเจ้าคิดเห็นว่าผู้อ่านย่อมพอใจต่าง ๆ กัน เรื่องที่รวมพิมพ์เปนเล่ม ๑ ควรให้มีทั้งคำแปล ทั้งความเรียง แลยทกลอน ให้ผู้อ่านเลือกอ่านได้แล้วแต่พอใจ ข้าพเจ้าจึงจัดคำตั้งสัจจาธิฐานต่อพระรัตนไตรย แลรฦกถึงคุณพระรัตนไตรย ตลอดถึงอสีติสาวกเรื่อง ๑ จันทสุริยคติทีปนีเรื่อง ๑ โคลงธรรมสุภาสีตเรื่อง ๑ รวม ๓ เรื่องนี้รวมพิมพ์เปนประชุมหนังสือเก่าภาคที่ ๑ แลจัดทำวัตร คำอาราธนากรรมฐาน แลวิปัสนาภาวนา แปลอธิฐานกรวดน้ำเรื่อง ๑ ธรรมยทธอปมาเรื่อง ๑ ตำราสร้างพระพุทธรปเรื่อง ๑ นิพพานสูตรคำฉันท์เรื่อง ๑ รวม ๔ เรื่องนี้ พิมพ์เปนประชุมหนังสือเก่าภาคที่ ๒ ในคำนำเล่มนี้จะอธิบายเฉภาะแต่เรื่องหนังสือซึ่งพิมพ์ในชุมนุมหนังสือเก่าภาคที่ ๒ ส่วนเรื่องที่พิมพ์ในชุมนุมหนังสือเก่าภาคที่ ๑ จะอธิบายในคำนำส่วนภาคนั้น

เรื่องหนังสือซึ่งพิมพ์ในเล่มนี้ คือ

๑ หนังสือทำวัตร อาราธนากรรมฐาน วิปัสนาภาวนา แลคาถากรวดน้ำ ทั้งอรรถแลแบ่ล รวมกันในสมุดไทยขนาดยางเล่ม ๑ ต้นฉบับเปนตัวทอง เขียนในรัชกาลที่ ๑ หม่อมเจ้าปิยภักดินารถ มีแต่ตอนปลาย ค้นตอนต้น สมุดเล่ม

เดียวกันนั้น ได้ในหอพระสมุด ฯ เข้าใจว่าเปนฉบับหลวงครั้งรัชกาลที่ ๓

๒ เรื่องธรรมยุทธอุปมา ต้นฉบับของหม่อมเจ้าชัยภักดินารถเขียนตัวทอง เปนฉบับหลวงในรัชกาลที่ ๑ มีบานแพนกปรากฏตำนานว่า หนังสือเรื่องนี้ นายทองราชบัณฑิตย์แต่งถวายในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ต้นฉบับอาลักษณ์ ชุบทานสำเร็จเมื่อณวันพุฒเดือน ๘ อุตราสาธ แรม ๑๔ ค่ำ ปีขาล จัตวาศก จุลศักราช ๑๑๔๔ พ.ศ. ๒๓๒๕ ปีที่สร้างกรุงรัตนโกสินทรนั้น เอาธรรมานุธรรมปฏิบัติเปรียบด้วยวิธียุทธการ เปนความคิดผูกขึ้นใหม่ในสมัยนั้น

๓ ตำราสร้างพระพุทธรูป เปนหนังสือแต่งราวเมื่อในรัชกาลที่ ๓ ทรายความนี้ได้ด้วยมีกาพย์คำนมัสการแต่งไว้ข้างต้น บอกชื่อช่างผู้มีอดี ที่มีชื่อเสียงแต่ครั้งกรุงเก่า มาจนในชั้นกรุงรัตนโกสินทร ช่างเหล่านั้นหลายคนปรากฏว่าเปนช่างในรัชกาลที่ ๓ ข้าพเจ้าได้ทูลหารือความข้อนี้ แก่สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัติวงษ์ ได้มีลายพระหัตถ์ประทานอธิบายมา ดังพิมพ์ไว้ในข้างท้ายคำนมัสการนั้น

๔ นิพพานสูตรคำฉันท์ เปนหนังสือเก่า แต่ผู้ใดจะแต่งแลจะแต่งเมื่อครั้งใดหาทรายไม่ ข้าพเจ้าก็ไม่มีเวลาพอที่จะอ่านตรวจดูโดยเลียด แต่เห็นว่าสำนวนเก่า แลแต่งดีพอใช้

ประชุมหนังสือเก่าภาคที่ ๒ เล่มนี้ หม่อมเจ้าปียภักดินารถ ทรงสร้างด้วยเจตนาจะอุทิศส่วนกุศลสนองคุณหม่อมบาง หม่อมมารดา หม่อมบางเกิดในตระกูลคฤหบดี เมื่อณวันพฤหัศบดี เดือน ๑๒ แรม ๑๒ ค่ำ ปีมเมียฉศกจุลศักราช ๑๑๙๖ พ. ศ. ๒๓๗๗ บ้านเดิมอยู่ใกล้ถนนบำรุงเมือง กรมหมื่นวิศณุนารถ ฯ ได้มาเปนหม่อมห้าม มีหม่อมเจ้า ๔ องค์ หม่อมเจ้าหญิงใหญ่เกิดปีฉลูเบญจศก พ. ศ. ๒๓๙๖ สิ้นชีพเสียแต่ยังเยาว์ ที่ ๒ หม่อมเจ้าหญิงยุพิ เกิดปีเถาะ พ. ศ. ๒๓๙๘ สิ้นชีพเสียแล้ว ที่ ๓ หม่อมเจ้าชายปียภักดินารถ เกิดเมื่อปีมเสง พ. ศ. ๒๔๐๐ ได้รับราชการในกระทรวงพระคลังมาหลายตำแหน่ง เวลานี้มียศเปนมหาอำมาตย์โท ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์มหาวราภรณ์ ช้างเผือกชั้นที่ ๑ มหาสุราภรณ์ มงกุฎสยามชั้นที่ ๑ ทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ แลเหรียญรัตนาภรณ์ รัชกาลที่ ๔ ชั้น ๕ ที่เปนเจ้าภาพทำงานปลงศพหม่อมบาง ที่ ๔ หม่อมเจ้าหญิงวงแข เกิดปีกุรภา พ. ศ. ๒๔๐๔ สิ้นชีพเสียแล้วตั้งแต่กรมหมื่นวิศณุนารถ ฯ สิ้นพระชนม์ หม่อมบางบำรุงเลี้ยงหม่อมเจ้าซึ่งเปนบุตรธิดาจนเจริญไวยแล้ว ก็ประพฤติเปนอุบาสิการักษาศีลทำบุญให้ทาน หนังสืออธิฐานกรวดน้ำที่พิมพ์ไว้ในเล่มนี้เปนหนังสือซึ่งหม่อมบางได้สวดอธิฐานมาเปนนิจ หม่อมเจ้าปีย

ภักดินารถจึงได้เลือกมาไว้ในหนังสือซึ่งพิมพ์อุทิศให้แก่หม่อมบาง
หม่อมบางป่วยเปนโรคซราถึงแก่กรรมเมื่อวันพฤหัศบดี เดือน ๒
ขึ้น ๙ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๓ มกราคม ปีเถาะสัปตศก จุล
ศักราช ๑๒๗๗ พ. ศ. ๒๔๕๘ คำนวณอายุได้ ๘๑ ปีบริบูรณ์

การที่หม่อมเจ้าปีย์ภักดินารถให้พิมพ์ “ประชุมหนังสือเก่า” ในการกุศลซึ่งทรงบำเพ็ญด้วยความกตัญญูกตเวทิเปนบุรพเจตนานี้ มีคุณแลประโยชน์หลายอย่าง ทั้งในทางโลกแลทางธรรม คุณแลประโยชน์ทั้งปวงนั้น ได้จำแนกพรรณาไว้ในหนังสือเรื่องอื่นอันมีผู้ศรัทธาพิมพ์ในการกุศลอย่างเดียวกันหลายแห่งมาแล้ว จะไม่กล่าวซ้ำในที่นี้ แต่มีคุณอยู่อีกอย่าง ๑ ซึ่งต้องกล่าว เพราะเปนคุณพิเศษเฉภาะหนังสือที่หม่อมเจ้าปีย์ภักดินารถพิมพ์ครั้งนี้ คือบรรดาเรื่องหนังสือที่รวบรวมพิมพ์ใน “ประชุมหนังสือเก่า” ทั้งภาคที่ ๑ แลภาคที่ ๒ ล้วนเปนเรื่องหนังสือที่หม่อมเจ้าปีย์ภักดินารถจัดให้มาจากหนังสือซึ่งเธอเองได้รวบรวมไว้ มิใช่หนังสือในหอพระสมุดวชิรญาณ เพราะฉนั้นหม่อมเจ้าปีย์ภักดินารถได้ทำคุณทั้งการที่ให้เรื่อง แลการที่พิมพ์สร้างหนังสือ ๒ ภาคนี้ ให้ท่านทั้งหลายได้อ่านทรายกันแพร่หลาย ข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่าท่านทั้งหลายผู้ที่ได้พบแลได้

อ่านหนังสือนี้คงจะขอบพระไทย แลอนุโมทนากุศลบุญราษี ซึ่ง
หม่อมเจ้าชัยภักดีนารถทรงบำเพ็ญทั่วกัน

ถึงแก่กรรม

หอพระสมุดวชิรญาณ

วันที่ ๑๐ เมษายน พ. ศ. ๒๔๕๙

สารบาน

ทำวัตร		น่า ๑
คำอาราธนากรรมฐาน	แลวิปัสนาภาวนา	„ ๕
แปลอธิฐานกรวดน้ำ		„ ๖
ธรรมบุทธอุปมา		„ ๙
ตำราสร้างพระพุทธรูป		„ ๑๓
นิพพานสูตรคำฉันท์		„ ๒๙

ทำวัตร

◎ พุทฺธํ ชีวิตํ ยาวนิพฺพานํ สรณํ คจฺฉามิ ฯ
อิติปิ โส ภควา อรหำ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน
สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานำ
พุทฺโธ ภควาติ ฯ

◎ เย จ พุทฺธา อตีตา จ เย จ พุทฺธา อนาคตา
ปจฺจุปฺปนฺนา จ เย พุทฺธา อหำ วนฺทามิ สพฺพทา ฯ
พุทฺธานาหัสฺมิ ทาโสว พุทฺธา เม สามิกิสฺสรา
พุทฺธานญฺจ สิเร ปาทา มยฺหำ ติฏฺฐนฺตุ สพฺพทา ฯ
นตฺถิ เม สรณำ อญฺญำ พุทฺโธ เม สรณำ วรำ
เอเตน สจฺจวชฺเชน โหตุ เม ชยมงฺคลำ ฯ
อุตฺตมงฺเคน วนฺเทหำ ปาทปำสุำ วรุตฺตมำ
พุทฺเธ โย ขลิโต โทโส พุทฺโธ ขมตุ ตำ มมำ ฯ

◎ ข้าจะยกหน่วงเอาซึ่งพระเจ้าปัจจุบัน จงมาเปนที่พึ่งแก่ข้า ตราบเท้าเข้านิพพาน แล้วข้าจะขอนมัสการกราบไหว้พระพุทธเจ้าอันเปนอดีตอนาคตปัจจุบันสิ้นกาลทุกเมื่อ ฯ

◎ แล้วจะขอเปนข้าแห่งพระเจ้า ๆ จงมาเปนเจ้าเปนใหญ่แก่ข้า ขอพระยาทของพระเจ้าจงมาประดิษฐาน อยู่เหนือเศียรเกล้าแห่งข้าสิ้นกาลทุกเมื่อ สิ่งอื่นจะได้เปนที่พึ่งแห่งข้าหาบมิได้ เท่าเว้นไว้แต่พระเจ้าเปนที่พึ่งแก่ข้าเที่ยงแท้หนักหนา ข้าไหว้ลองชุลีพระบาท ทั้งพระลายลักษณสริระฉาย ไชยมงคลทั้งหลายจงมายังเกิดมีแก่ข้าด้วยคำสัจนี้ อนึ่งโทษอันใดข้าได้ประมาทพลาดพลั้ง ไว้ในพระเจ้าอันเปนอดีตอนาคตปัจจุบัน ขอพระเจ้าจงอดโทษนั้น แก่ข้าพระพุทธเจ้านิเถิด ๆ กรายไหว้ โดยสัจเคารพ ๆ

◎ ธัมมัง ชีวิตัง ยาวนิพพานัง สรณัง คัจฉามิ ๆ
สวากขาโต ภควตา ธัมโม สันทิฏฐิโก อกาลิโก เอหิปัสสิโก โอปนยิโก ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิติ ๆ

◎ เย จ พุทธา อตีตา จ เย จ พุทธา อนาคตา
ปัจจุปันนา จ เย พุทธา อหัง วันทามิ สัพพทา ๆ
ธัมมานาหัสมิ ทาโสว ธัมมา เม สามิกิสสรา
สัพเพ ธัมมาปี ติฏฐันตุ มมัง สิเรว สัพพทา ๆ
นัตถิ เม สรณัง อัญญัง ธัมโม เม สรณัง วรัง
เอเตน สัจจวัชเชน โหตุ เม ชยมังคลัง ๆ
อุตตมังเคน วันเทหัง ธัมมัญจ ทุวิธัง วรัง
ธัมเม โย ขลิโต โทโส ธัมโม ขมตุ ตัง มมัง ๆ

◎ ข้าจะขอยุดหน่วงเอา ซึ่งพระปริยัติแลพระนพโลกุตตรธรรม เข้า แลคุณพระธรรมเข้า ในอดีตอนาคตปัจจุบัน จงมาเปนที่พึ่งแก่ข้า ตราบเท้าเข้าพระนิพพาน ข้าขอนมัสการพระธรรมเจ้าทั้งมวญ อันเปนอดีตอนาคตปัจจุบัน แลข้าขอเปนข้าแห่งพระธรรมเจ้า พระธรรมเจ้าทั้งมวญนั้น จงมาเปนเจ้าเปนใหญ่แก่ข้า ข้าขออาราธนาพระธรรมเจ้าทั้งมวญนั้น จงมาประดิษฐานอยู่เหนือเศียรเกล้าแห่งข้า สิ้นกาลทุกเมื่อ สิ่งอันอื่นจะได้เปนที่พึ่งแก่ข้าหาบมิได้ เท่าเว้นไว้แต่พระธรรมเจ้าทั้งมวญนั้น เปนที่พึ่งแก่ข้าเที่ยงแท้หนักหนา ไชยมงคลทั้งหลายจงบังเกิดมีแก่ข้าด้วยคำสัจนี้ ข้าขอกราบไหว้พระธรรมเจ้าทั้งสองประการ โทษอันใดอันข้าประมาทไว้ในพระธรรมเจ้า ขอพระธรรมเจ้าทั้งสองประการจงอดโทษทั้งปวงนั้นแก่ข้านิเถิด ฯ กราบไหว้โดยสัจเคารพ ฯ

◎ สังฆัง ชีวิตัง ยาวนิพพานัง สรณัง คัจฉามิ ฯ

สุปฏิปันโน ภควโต สาวกสังโฆ อุชุปฏิปันโน ภควโต สาวกสังโฆ ญายปฏิปันโน ภควโต สาวกสังโฆ สามีจิปฏิปันโน ภควโต สาวกสังโฆ ยทิทัง จัตตาริ ปุริสยุคานิ อัฏฐ ปุริสปุคคลา เอส ภควโต สาวกสังโฆ อาหุเนยโย ปาหุเนยโย ทักขิเณยโย อัญชลิกรณิโย อนุตตรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสาติ ฯ

๑ เย จ สังฆา อติตา จ เย จ สังฆา อนาคตา
ปัจจุปปันนา จ เย สังฆา อหัง วันทามิ สัพพทา ฯ
สังฆานาหัสมิ ทาโสว สังฆา เม สามิกิสสรา
เตสัง คุณาปี ติฏฐันตุ มมัง สิเรว สัพพทา ฯ
นัตถิ เม สรณัง อัญญัง สังโฆ เม สรณัง วรัง
เอเตน สัจจวัชเชน โหตุ เม ชยมังคลัง ฯ
อุตตมังเคน วันเทหัง สังฆัญจ ทุวิโธตตมัง
สังเฆ โย ขลิโต โทโส สังโฆ ขมตุ ตัง มมัง ฯ

๏ ข้าจะขอยุดหน่วงเอา ซึ่งคุณพระอริยสงฆเจ้า แลคุณพระอริยสงฆเจ้า จงมาเปนที่พึ่งแก่ข้า ตราบเท้าเข้าพระนิพพาน แล้วข้าจะขอนมัสการ พระอริยสงฆเจ้า แลคุณพระอริยสงฆเจ้าอันเปนอดีตอนาคตปัจจุบัน ข้าขอมอบตัวเปนข้า แห่งพระอริยสงฆเจ้า แลพระอริยสงฆเจ้า จงมาเปนเจ้าเปนใหญ่แก่ข้า ข้าจะขออาราธนาคุณแห่งพระอริยสงฆเจ้า จงมาประดิษฐานอยู่เหนือเศียรเกล้าแห่งข้าสิ้นกาลทุกเมื่อ สิ่งอื่นจะได้เปนที่พึ่งแก่ข้าหามิได้ เท่าเว้นไว้แต่คุณแห่งพระอริยสงฆเจ้าทั้งหลายเปนที่พึ่งแก่ข้า เที่ยงแท้หนักหนา ไชยมงคลทั้งหลายจงบังเกิดแก่ข้า ด้วยคำสัจนี้ ข้าจะขอกราบไหว้พระอริยสงฆเจ้าทั้งสองประการอันประเสริฐ โทษอันใดข้าได้ประมาทพลาดพลั้งไว้ในพระอริยสงฆ

เจ้าทั้งสองประการ ขอพระอริยสงฆเจ้าทั้งสองประการ จงอด
โทษทั้งปวงนั้นแก่ข้าเถิด ฯ จบทำวัตร ฯ

อาราธนากรรมฐาน แลวิปัสนาภาวนา

◎ อาราธนา ฯ ข้าจะขอภาวนาพระพุทธคุณเจ้า เพื่อจะขอเอา
อย่างพระลักขณพระพุทธกาบัติธรรมเจ้านั้นจงได้ ขอพระพุทธเจ้า
ทั้งมวญจงมาเปนที่พึ่งแก่ข้านี้เถิด ขอพระธรรมเจ้าทั้งมวญจงมา
เปนที่พึ่งแก่ข้านี้เถิด ขอพระอริยสงฆเจ้าทั้งหลายตั้งแรกแต่พระ
มหาอัญญาโกณฑัญเถรโพ้นมา ตราบเท้าถึงพระอริยสงฆเจ้าใน
กาลบัดนี้ จงมาเปนที่พึ่งแก่ข้านี้เถิด ขอพระอาจาริยเจ้าตนอัน
สอนพระกรรมฐานเจ้าทั้งมวญ จงมาเปนที่พึ่งแก่ข้านี้เถิด อุกาสะ
ในที่นี้เล่าข้าจะขอปฏิบูชาตามคำสอน พระสัพพัญญูโคดมเจ้า
เพื่อจะขอเอาอย่างพระลักขณ พระพุทธกาบัติธรรมเจ้านั้นจงได้
ของเจ้ากูมายังเกิดปรากฏ อยู่ในจักขุทวาร อย่ในมโนทวาร
อยู่ในกายทวารแห่งข้าในขณะเมื่อข้านั่งภาวนานี้เถิด ฯ นิพพาน
ปัจจัยโยโหตุ ฯ จบอาราธนา ฯ

◎ สัมมสนญาณ อทยวยญาณ ภังคานุปัสสนาญาณ ภยญาณ
อาทีนวานุปัสสนาญาณ นิพพิทาญาณ มุญจิตุกามยตาญาณ ปติ
สังขานุปัสสนาญาณ สังขารุเบกขาญาณ อนุโลมญาณ ฯ

◎ ภาวนาว่า นามรูปํ อนิจฺจํ อัน ๑ นามรูปํ ทุกฺขํ อัน ๑ นามรูปํ อนตฺตา อัน ๑ ฯ

◎ ข้าจะขอภาวนาวิปัสนาปัญญาพระสัพพัญญูเจ้า เพื่อจะขอเอาสติปริติญาปัญญาพระสัพพัญญูเจ้า บทอันชื่อว่าพระสัมมสนญาณเจ้านี้จงได้ ขอพระพุทธเจ้าทั้งมวญ จงมาเปนที่พึ่งแก่ข้านี้เถิด ขอพระธรรมเจ้าทั้งมวญ จงมาเปนที่พึ่งแก่ข้านี้เถิด ขอพระอริยสงฆเจ้า ตั้งแรกแต่พระมหาอัญญาโกณฑัญเถรเจ้าโพ้นมา ตราบเท้าถึงพระอริยสงฆเจ้าในกาลบัดเดี๋ยวนี้ จงมาเปนที่พึ่งแก่ข้านี้เถิด ขอพระอาจาริยเจ้าตนอันสอนพระกรรมฐานเจ้าทั้งมวญ จงมาเปนที่พึ่งแก่ข้านี้เถิด ขอพระกรรมฐานเจ้าทั้งมวญ จงมาเปนที่พึ่งแก่ข้านี้เถิด อกาสะ ในที่นี้เล่าข้าจะขอปฏิปติบูชาตามคำสอนพระสัพพัญญูโคดมเจ้า เพื่อจะขอเอาสติปริติญาปัญญา พระสัพพัญญูเจ้าบทอันชื่อว่า สัมมสนญาณนี้จงได้ ขอจงเจ้ากูมาบังเกิดปรากฏอยู่ในจักขุทวารในมโนทวารในกายทวารแห่งข้า ในขณะเมื่อข้านั่งภาวนานี้เถิด ฯ นิพพานปัจจัยโยโหตุ ฯ

แปลกรวดน้ำ

◎ อิมินาปุญฺญกมฺเมน ด้วยเดชผลบุญแห่งข้านี้ จงเปนปัจจัยแก่พระโพธิญาณเถิด ข้ายังมิสำเร็จแก่โพธิญาณตราบใด ขอ

ให้ข้าได้เกิดประสบพบพระพุทธเจ้า แลพระปัจเจกโพธิเจ้าแล พระโพธิสัตว พระยาจักรพรรตรา ขอให้ข้าได้ประนิบัติรักษา ทุกทุกพระองค์ทุกตน ด้วยน้ำใจเลื่อมใสศรัทธาให้ยิ่งกว่าฝูงคน ขอให้ข้าไกลจากคนพาลกาลกิณิอริ อย่าให้เข้ามาใกล้ย่ำยีร่วมระคน ขอให้ข้าชะนะแก่มารทั้งห้า ใจยาปอันเปนฝ่ายอกุศล อย่าให้ข้าลุอำนาจแก่มารยาสามาญการโลกิย์ ขอให้ข้าคลาศแคล้วจากอบายทั้งสี่ สรรพโรคโรคา อย่าบังเกิดมีในกายแห่งข้าจงทุกทุกชาติตั้งแต่ปฏิสนธิเกิดมา นามชื่อว่าเข็ญใจอย่าได้มีแก่ตัวข้า ขอให้ข้ามีสมบัติทั้งปวงจงให้เต็มความปราถนา แม้นข้าจะบริจาคสักเท่าใด ๆ สมบัตินั้นอย่ารู้สิ้นหมดไป สิ่งของอันใดถ้าข้ามิได้ให้ใครอย่าให้ผู้ใดเอาไปได้ ด้วยกำลังพลแลอิทธิฤทธิวิชา ขอให้ข้าได้ยิดามารดา เพื่อนศาลาบุตรธิดาญาติกาที่ดีดีที่มีศีลวัตร ปราศจากพยาธิโรคา ทั้งอายุศม์ให้ยืนจนสิ้นกาลวะสาน ขอให้ข้ามีสติแลปัญญามั่นคงฤกซึ้งว่องไว อาจแลเห็นไภยในอดีตอนาคตปัจจุบันฉลาดเฉลียว ถ้าข้าได้ยินได้เรียนได้ฟังแต่ครั้งเดียว ขอให้จำทรงไว้ได้ จบพระไตรปิฎกไตรเพทไตรวิชา สรรพศิลปสาตรแพทยไสย เสมือนจาฤกไว้ในแผ่นทองอันหนา ขณะเมื่อข้าจะถามแลกล่าวแก้อรรถปฤษณา ขอให้ได้เนื่องไปเหมือนกระแสน้ำในพระมหาสมุทอย่ารู้สิ้นสุดขัดข้อง ฯ

◎ อนึ่งขอให้ข้าตั้งอยู่ในอัปมาทธรรม กับศรัทธาแลความเพียร กตัญญูกัตเวที ขันติศีลสัจไตรมัคทั้งแปด เมตตากรุณา สิกขาทั้งสาม ขอบุญนี้ให้ตกแต่งจิตรแลเจตสิกข้า ให้เปนปัญญาสัมมาทิฐิ แลกายวจีมโนสุจริต จงให้เปนนิจอย่าให้เห็นผิดประพฤติผิดจากพุทโธวาท แลคดีโลกย์คดีธรรม ขณะเมื่อข้าจะบริจาคทาน จงสละอย่าให้มีมัจฉริยกุกกุจเกียจกันสอดแคล้วกินแหนงในคุณพระรัตนไตรย ผลศีลทานภาวนา สรรพสิ่งที่ดี ๆ ที่เปนมงคลที่เลิศที่ประเสริฐทั้งปวงอย่างข้าปราถนา ขอให้บังเกิดเปนมาเองในกายแลจิตรเจตสิกแห่งข้าจงทุก ๆ ชาติ เกิดมาในเบื้องน่าโน้นเถิด ฯ

◎ ข้าพเจ้าจะขออุทิศส่วนบุญนี้ ไปให้ช่วยอุดหนุนค้ำชูแก่บิดามารดาญาติกาครูอุปัชฌาย์พระอาจารย์ แลพระมหากระษัตริย์ท่านผู้มีคุณอุปการะ แลผู้เปนเวรแลเปนมิตร ผู้รักสนิทบุตรภริยา มารดาเลี้ยงมารดานม แลสัตวน้อยใหญ่ ภูมเจ้าที่กรุงพาลี นางพระธรณีพระคงคาวาตะวลาหก วัสสวลาหก พระยายมราช สิริคุตอำมาตย์นายนิริยบาล ท้าวมหาราชิกาอยู่ฝ่ายบนจนที่สุดพรหมา ฝ่ายใต้แต่อวิจีขึ้นมาจนถึงมนุษย์โดยรอบสุดขอบจักรวาฬ แลอนันตจักรวาฬ ท่านทั้งหลายที่ข้องทุกข์ขอจงให้พ้นจากทุกข์ ที่ได้สุขก็จงให้ได้สุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป ด้วยเดชเดชะบุญข้าอุทิศไปนี้เถิด นิพพานปัจจัยโยโหตุ ฯ

เรื่องธรรมยุทธอุปมา

◎ อันว่าโยคาพจรกุลบุตรจะยุทธนาการผจญ ด้วยอกุศลเสี้ยนศัตรู พึงดำเนินอย่างโยธาทหาร ตระเตรียมการสรรพยุทธจะสัปยุทธด้วยบ่จาอมิตรข้าศึกนั้น

◎ อันว่าโยธาทหารอันประเสริฐ จะกระทำการสงคราม ก็ศึกษาสำเหนียกในตำราพิไชยสงครามเปนอันดี จึงจะรู้จักที่เสียที่ได้ที่มิไชยที่ปราไชย

◎ อันว่าโยคาพจรกุลบุตร ซึ่งจะมิผลมากน้อยหนักเบา ในกระแสพระธรรมเทศนา พึงศึกษาให้รู้ในการกุศลอกุศล ด้วยปัญญาสุตามัยญาณหยั่งลงซึ่งได้เสาวนาการสดับฟังนั้น

◎ มหาโยธาแท้ทหาร แสวงหาวราวุธวิเศษสุดอย่างยิ่งประจำมือสำหรับถือแทงฟันฝ่ายบ่จาอมิตรให้แพ้พ่ายพินาศในสนาม

◎ โยคาพจรกุลบุตร พึงเลือกสรรเสาะแสวงซึ่งวราวุธคมกล้ากล่าวคือปัญญาพระไตรลักษณญาณ หยั่งเห็นอนิจจังแจ้งประจักษ์มิลักษณว่าไม่เที่ยงแท้ ทุกขัง มิลักษณว่าปรวนแปรเปนทุกข์ อนัตตา มิลักษณว่าปราศจากศุขสูญเปล่า พระอริยเจ้าขัดว่าเปนอาวุธวิเศษประเสริฐ สำหรับประหารห้ำหั่นอกุศลธรรมข้าศึกเสี้ยนศัตรู

๒ ◎ มหาโยธาก็เลือกสรรเสี่ยซึ่งอัศวพาหนะ มีเท้ากระชอกง่อย เพลียเสียพยศหย่อนกำลัง แล้วเลือกเอาอาชาชาติสินธพเชี่ยวชาญชำนาญณรงค์เร็วรวดเรี่ยวแรงเรืองฤทธิมหิมา เปนพาหนะสำหรับขี่เข้าผจญโหมจับปัจจามิตร

◎ โยคาพจรก็ละเสียซึ่งทุศีลลามกไม่บริสุทธิ ดุจอาชาชาชอกก็จัดแจงซึ่งศีลสังวรวิเศษบริสุทธิสิ้นมลทินร้ายราคี ให้มีบริบูรณ์ในอาตมาเปนพาหนะขี่ขับเข้าผจญปจัญปัจจามิตรคืออกุศล

๓ ◎ มหาโยธาทหารก็หานา ๆ สรรพเสบียงเลี้ยงอาตมาในมรรคากันดารที่จะไปการสงครามนั้น

◎ โยคาพจรก็หานา ๆ สรรพเสบียง คือให้วัตถาภรณ์โภชนาหาร เสนาศนคิลานปัจจัยเภสัชเปนทาน แก่สมณพราหมณาจารย์ยาจกวรรณิพก จะได้เปนเสบียงเลี้ยงอาตมาเมื่อการอกุศลสงครามนั้น

๔ ◎ มหาโยธาก็สอดสวมใส่เกราะแก้วกาญจนวิจิตรรจนานั้น เพื่อจะป้องกันสรรพาวุธต่าง ๆ นา ๆ มาแต่ทิศานุทิศน้อยใหญ่มิให้ตกต้องกายอาตมา

◎ โยคาพจรทรงเกราะแก้วกาญจนพิจิตรรจนา คือพระขันติบารมี มิลักษณว่าอดใจ อาจป้องกันโพยไภยสรรพอาวุธ คือโลภะ โทสะ โมหะ อวิชชา มานะ ทิฏฐิ เปนอาทิ อกุศลธรรมอันจะมาหม่นไหม้ให้หมองมัวในสันดาน

ห้องสมุดพุทธสมาคม
จังหวัดนครราชสีมา

๕ ◎ มหาโยธาทหาร ถือดาบดูพิฦกด้วยหัตถ์ซ้ายขวา ก็เผ่นโผนผาดขึ้นอาชาชาติสินธพ ครบเครื่องเรืองอร่ามด้วยรัตนดาราราย ระดับสำหรับอาชาไนย

◎ โยคาพจรกุลบุตรก็ถือพระแสงวชิราวุธ คือพระไตรลักษณปัญญา อาจสามารถจะเข่นฆ่าอกุศลเสี้ยนศัตรูหมู่อริราช ให้พินาศแพ้พ่ายพัง ด้วยกำลังมือคือศรัทธา มีลักษณว่าปสันนาการเลื่อมใส ในคุณพระศรีรัตนไตรยแก้วสามประการ คุณทาน
คุณศีลเปนอาทิ แล้วก็เผ่นผาดขึ้นอาชาชาติสินธพคือศีล ๕ ๘ ๑๐
ประการ กอบไปด้วยเครื่องประดับประดาสรรพาภรณ์เรืองอร่ามงามวิจิตรประเจิดประจง กล่าวคือองค์ศีลสังวรบริสุทธินั้น

๖ ◎ มหาโยธา ก็หลิกเลี่ยงละเสียซึ่งมรรคากันดาร ด้วยหล่มหลุมโคลนคลายากขวากหนามรกชัฏทั้งปวงนั้น ก็ไปโดยมรรคา ป่าระหงริ่นร่มรุกขชาติดายดอกดกด้วย พุ่ม พวงผล หล่น ลง กลากลาดกลางปัถพี มีน้ำในห้วยลหานธารท่าที่อาไศรยศุขสบาย

◎ โยคาพจรกุลบุตรก็ลัดเลี่ยงหลิกเสียซึ่งมรรคากันดาร คือมิจฉาปฏิปทา ประฏิบัติผิดคิดมิชอบแซเชือนไปในลัทธิธรรมทางปรนิบัติเดียรถีย์ทั้งปวงเปนทางกันดาร ก็หมายมุ่งเขมั่นคมนาการตามต้นทางที่ราบริ่นร่มชอุ่มชื่อ คือพระอัษฎางคิกมัคมีองค์ ๘ ประการ กอบด้วยเกษมสานต์ศรีสวัสดิ เปนทางที่หน่อพุทธางกูรบรมโพธิสัตว์สิบเสาะแสวงสร้างพระบารมีมาแต่ก่อนนั้น

๏ มหาโยธาแท้ทหารผู้ห้าวเหี้ยมในณรงค์เร่งริบคมนาการ ไปพบพานพวกปัจจามิตรข้าศึกเสี้ยศัตรู ก็จู่โจมประจัญจนปัจจามิตรปราไชยแหลกลายลาน ปลาศนาการหนีซ่านเซนซุกซอนไป มหาโยธามีไชยชำนะก็ได้รับพระราชทาน สวิญญาณกทรัพย์อวิญญาณกทรัพย์ศฤงฆารบริวาร ก็วัฒนาการกอบด้วยโภไคยไอสุริยสมบัติบริบูรณ์บรมศุขาสถาพร

๏ โยคาพจรกุลบุตร ประฏิบัติตามทางพระอัยฎางคิกมัคเปนอันดี ก็อาจย่ำยีเสียซึ่งเสี้ยนศัตรูหมู่อกุศลให้ปราไชยพ่ายพังแพ้พินาศด้วยกำลังกุศลต่าง ๆ นา ๆ มีปัญญาพระไตรลักษณเปนประธาน ประหารห้ำหั่นหมู่อกุศลธรรมประไลย ก็ได้รับพระราชทานซึ่งสัตตะอริยทรัพย์ ๗ ประการ คือสัทธาธนำ สีลธนำ หิริธนำ โอตัปปะธนำ สุตธนำ จาคะธนำ ปัญญาธนำ เปนทรัพย์ของพระอริยเจ้า เหล่าเลิศล้วนประเสริฐ กว่าสรรพธนโภคา อันสมเด็จบรมธรรมราชาอนาวรญาณ พระราชทานไว้ให้แก่ผู้ผจญอกุศลข้าศึกเสี้ยนศัตรูมีไชยชำนะนั้น แล้วมิหนำซ้ำจะได้รับพระราชทานซึ่งไตรพิธสมบัติ ๓ ประการ คือมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ นิพพานสมบัติเปนปริโยสาน เหมือนมหาโยธาแท้ทหารได้รับพระราชทาน ซึ่งสมบัติเกษมศุขสวัสดิสาภิลาศบริบูรณ์นั้นแล ขอเดชะ ฯ

ตำราสร้างพระพุทธรูป

◎ พุท์โธ สัพ์พัญ์ญุตญาโณ ธัม์โม โลกุต์ตโร นว
สำโฆ มัค์คผลโฐ จ อิจ์เจตำ รตนัต์ตยำ
เอเตสำ อานุภาเวน สัพ์พอันต์ตรายาปี วินัส์สันต์ตุ อเสสโต ฯ

◎ สุรัต์สวัส์ติเย ปนมานมริต์ยำ โสภัค์ลานวกัล์ยาตุเรสำ
สวางคปยุต์เต ภวสันต์ทริเย วิท์ยาธปรัต์เย วจเนตุสิท์ธิ
วิภูก์ติโสทิตคัม์ชิลิ ตัส์ภรมตุวุต์ต์รำ ภรัต์เยวรัน์เช ชรโตปการำ
อุน์เณคตัน์เต อนัน์เต ติรัน์ตำ โลกาหิจิต์เต สกเลหิ จิต์ตำ
สถุพวัน์เต สุโสช์ยำ ลภัน์ติ ฯ

◎ สิโร เม พุท์ธเทวัญ์จ ลลาเต พ์รห์มเทวตา
หทยำ พิส์นุกัญ์เจว สัพ์พกัม์มำ ปสิท์ธิ เม ฯ

๑๖ ◎ เขญจางคประดิษฐกฤษดาญ แทนธูปเทียนมาลย์
ประทิปสุพรรณลาชา
◎ นบในยุคลยาทา แห่งพระสัมมา
สัมพุทธรัไชยธรรม์
◎ ไหว้ธรรมแปดหมื่นสี่พัน อันเนื่องนับขันธ์
แลองคห้าแห่งไตร

◎ บังคมบ่ัตเยกธไร อันรู้ธรรมไมย
ธรรเมศด้วยญาณยง

◎ ประณามสาวกถ้วนองค์ ทั้งแปดคู่ทรง
วิสุทธศีลสำรวม

◎ จงมานคุณปกเกษกรวม ผู้ข้าอันสรวม
สำฤทธิดับอันตราย

◎ แม้จะยังการทั้งหลาย ขอจงง่ายดาย
ประสบประสงค์สัพพการย์

◎ เสมอราชหฤไทยมหิบาล สรวมไชยเชื่องชาญ
ในจอมนิกรศิลป์

◎ เลิศฦาลอยหล่งธานิ ทวารวดี
แต่ข้าผู้ข้าบาทบงบุ์ ฯ ๙ คำ ฯ

◎ อนึ่งข้าสดุดีแดองค์ มะหะเด่วผู้ทรง
สุรภาพก่อโลกา

◎ อันท่านธารอินทชฎา ทัดจันทรจุธา
มณิเถลิงโคไคล

◎ ไหว้วิศณุเทพผู้ไกร อันทรงจักรไฟ
แลสังข์คทาธรณิ

◎ ครบทั้งสี่มือครวิ ขี่ครุธอันมิ
พหลกำลังโยยิน

◎ โสดข้าบังคมพรหมินทร์ ผู้เจ้าแดนดิน
ขรรโลงดิลกจักรพาฬ
◎ นขวิฆเณศรมหิบาล ผู้เปนครูการย์
ให้เกิดสวัสดิมงคล
◎ ชุลิเวศสุกรรม์วิมล อันชาญูการถกล
ด้วยเทวฤทธิรงนา
◎ จงท้าวทั้งห้าผู้ปรา กฎได้เมตตา
อำนวยสวัสดิพรไชย
◎ ให้เรืองวิทชย์ญูญาไว เห็นการทั่วไป
อย่ามิที่ขัดเคืองครือ
◎ ขอชาญูสรรพโดยการมือ เปนที่เลื่องฦา
จงทั่วทั้งแผ่นดินขร
◎ ว่าข้าข้าบาทมุลิกร นรเจ้ากุญชร
เผือกภู่ดำรงอโยทชยา ฯ ๑๑ คำ ฯ
◎ ข้าไหว้พฤฒมิช่างบุรา ผู้มิปริชา
อันฦาในกรุงเก่ากาล
◎ อาวาศเดิม[๑]โดยอันมาน สองสมณาจารย์
ชื่อกวดแลสังสังฆ์

ชื่อวัด พระยาโบราณราชชานินทร์ อธิบายดังนี้

๑ คือวัดศรีอโยทชยา ยังเรียกกันว่าวัดเดิม

◎ ฝ่ายข้างไพหารขาว[๒]มิ่ ขรัวมุกท้วมดิ่
ในช่างชำนาญปานกัน
◎ เบื้องว่าอารามโรงธรรม์[๓] มหามั่นอัน
เปนครูผู้เฒ่าพิศดาร
◎ วัดมัตตหมะ[๔]มิ่อธิการ เปนองค์ช่างชาญ
ทุกสรรพรู้รอบกล
◎ สฤษดิ์ชินรูปวิมล หลั่งโลหโสภณ
สำฤทธิ์ได้ โดยพลัน ฯ ๖ คำ ฯ
◎ นบเจ้าจอมเพชวกรรม์ ขุนเทพ[๑]คนขยัน
ทั้งรักษ์ภมินทร์กัลมา[๒]
◎ ท่านพญาชำนิรจนา[๓] หลวงวิจิตร[๔]เจษฎา
วิจิตรราชมนตรี[๕]

---

๒ วัดวิหารขาว อยู่ใกล้กับวัดศรีอโยทธยา

๓ วัดโรงธรรม ทุกวันนี้เรียกว่าวัดประดู่ เพราะอยู่ติดกับวัดประดู่ ซึ่งร้างเสียแล้ว จึงรวมเปนวัดเดียวกัน

๔ วัดมัตตหมะ บางทีจะเปนวัดเจ้ามอญ ซึ่งมีในทำเนียบคณะสงฆ์กรุงเก่า ฤาจะเปนวัดพโคปากคลองบ้านม้า

๑ ชื่อนาม ๒ ชื่อสน ๓ ชื่อแก้ว ๔ ชื่อทองอยู่ ๕ ชื่อปลื้ม

◎ พรหมพิจิตร[๖]หมื่นสุนทร[๗]นายทองดี ปขาวสกตามิ
ขุนสรรพสัตว[๘]หฤไทย[๙]
◎ หลวงบรรจง[๑๐]รจนาไมย สฤษดิการย์วิไลย
ทั้งขุนสนิท[๑๑]บรรจง
◎ ย่อมมิวิชย์ญญายง เอาการอาจอง
วิธีกระทำล้ำคน
◎ ล้วนชาญชั้นเชิยนถ้วนตน แกะฉลักโสภณ
ทั้งภาพแลสัตวสารพัน
◎ ผูกลายขดแย่งเวียดวัล หางโตบิดผัน
นกคาบในคลองเปลวปลาย
◎ เครือเทศกุดั่นหลากหลาย พลิกแพลงเยื่องกราย
เปนอย่างฝรั่งจีนจาม
◎ ซ้อนซับก้านเกี้ยวเงื่อนงาม ขดไขว้เลื้อยลาม
ด้วยลูกแลดอกอัดแอ
◎ ลักพันโปร่งร่วงรวงแร แฉกเพราเลิศแล
วิจิตรแนบเนียนทำ
◎ ลายมุกพันถมรักดำ รดน้ำกองกำ
มะลอฉลุลายทอง

---

๖ ชื่อคุ้ม ๗ ชื่อด้วง ๘ ชื่อเทศ ๙ ชื่อด้วง ๑๐ ชื่อสา
๑๑ ชื่อสน

◎ งามลายงามเรียบคลอคลอง ไม่ผิดทำนอง
ทุกสรรพใช่เซาทราม
◎ หน้าโขนหนังออกเพลิงพลาม กล่อมกลึงกลมงาม
ได้ทรงรูปแก้วทรงมัน
◎ จำหลักทองทำรูปพรรณ น้ำรักก็ขยัน
ระยับให้เห็นเงาใน
◎ เชิญปวงท่านอันลับไป ยังปรโลไก
มารับกระยาสังเวย
◎ ชมพวงเสาวคันธรำเพย เขนียวขนมนมเนย
ทั้งขปประทีปเทียนทอง
◎ หัวหมูตั้งเตียบโต๊ะรอง กระแจะจันทน์ปอง
ประนิศไว้บูชา
◎ สรรเสริญเจริญคุณนานา โดยไนยวิดถา
ระอันประจักษ์ทุกพาย
◎ ของงคุรุบาชิยาย สู่สถิตย์อย่าคลาย
ในฐานอันกุมการย์
◎ ให้ศรีสวัสดิทุกวันวาร อย่ามีไภยพาน
ในข้าผู้แพ่งภักดี ฯ รวม ๔๖ คำ ฯ

◎ ไหว้คุณพระเข้าและ พระธรรม์
คุณบ่เขกอรหันต์ หากแล้ว
นบเทพท่วยชาญขยัน เชิงช่าง เพรงพ่อ
สี่สิบหกคำแผ้ว สริ้สรวมพร ฯ

◎ เรื่องช่างมิชื่อในคำนมัสการนี้ กรรมการได้ทูลถามสมเด็จ
พระเจ้าบรมวงษ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงษ์ มิลาย
พระหัดถ์อธิบาย ได้พิมพ์ไว้ต่อไปนี้

วันที่ ๖ มีนาคม พ. ศ. ๒๔๕๘

กราบทูล กรมพระดำรงราชานุภาพ ทราบฝ่าพระบาท
ปฺ

ลายพระหัดถ์ลงวันที่ ๒๒ เดือนก่อน โปรดประทานสำเนา
คำนมัสการซึ่งออกชื่อช่าง มาสิ่งที่อาจจะรู้จักฝีมือได้บ้างนั้น
ได้รับที่คลองเตย จะเขียนตอบถวายก็นึกสงไสยอยู่ที่วัดราช
บุรณะ ซึ่งมิจดชื่อช่างไว้กับรูปเขียนเปนอันมาก บางทีจะ
ต้องชื่อในคำนมัสการ ทำให้ได้ความรู้มากออกไปอีกก็จะได้บ้าง
แต่เมื่อได้ไปตรวจดูแล้วก็เสียใจ ไม่ได้ผลอะไรจากที่นั่นเลย .
ฝีมือที่ทำไว้ดี ๆ นั้นมิเปนอันมาก แต่เปนการยากยิ่งที่
จะเอาชื่อกับฝีมือเข้าสรวมกันได้ คำไหว้ครูนี้เห็นจะแต่งในรัช
กาลที่ ๓ ถูกต้องตามที่หม่อมเจ้าปฺยภักดิ์ว่า ด้วยช่างที่ออกชื่อ
ไว้นั้น เปนช่างในรัชกาลที่ ๓ หลายคน แต่อย่างไรก็ดี ช่าง

ที่ออกชื่อเหล่านั้นคงเปนรุ่นใหญ่ ซึ่งเปนคนหลักแหลมมาแต่รัชกาลที่ ๑ ฤๅที่ ๒ แล้ว สมควรยกย่องเปนครูได้ทั้งนั้น ช่างผู้มีอดีในรัชกาลที่ ๓ ยังมีอีกมาก แต่คงเปนรุ่นราวคราวเดียวกับผู้ไหว้ จัดว่าเปนเพื่อนช่างรุ่นเดียวกันเสียแล้ว ไหว้ไม่ได้จึงไม่มีชื่อ จะได้จดบันทึกชื่อที่เข้ามาเกี่ยวในข่ายแห่งความรู้ถวายอย่างเลเพลาดพาด สำหรับทรงพิจารณาเลือกฟั้นเอาแต่ที่เห็นว่าจะถูกต้อง ดังต่อไปนี้

๑ เพชวกรรม์ ในรัชกาลที่ ๓ ได้ยินฤๅชื่อคนหนึ่ง ซึ่งเขียนห้องพระวิทูร ในพระอุโบสถวัดอรุณ ซึ่งไฟไหม้เสียแล้ว ฝีมือดีสมควรยกเปนครได้ เพชวกรรม์คนนั้น ได้ทราบว่าชื่อสุเบ้ยชรอยเมื่อเล็ก ๆ จะไว้เบ้ย แต่น่าจะไม่ใช่คนที่กล่าวในไหว้ครู เพราะในคำไหว้ครูไม่มีฟุตโนตบอกชื่อเดิม คงเปนคนชั้นผู้ใหญ่มาก ล่วงไปเสียนานแล้ว จนไม่รู้จักชื่อเดิมกัน อยากจะเดายกฝีมือให้ แต่ไม่มีหลักฐานเสียเลย

๒ ขุนเทพ คนนี้ยุ่งหนักหนา เทพที่ฝีมือดีมีชื่อเสียงได้ยินมาถึงสามคนคือ (๑) เทพยนต์ ตำแหน่งเจ้ากรมช่างห่นที่ขันยักษ์ยืนน่าหอพระธาตุมณเฑียร กับน่าโขนน่าหุ่นเปนอันมาก แต่ชื่อเดิมจะชื่อไรไม่ทราบ แลจะเปนขุนฤๅเปนหลวงก็ไม่ทราบเรียกกันด้วน ๆ อยู่ดังนั้น ชำนาญขันลิงกับยักษ์ตะมีน่าพิราชเปนพื้น ฝีมือซึ่งมีเหลืออยู่เปนสิ่งที่ทำในรัชกาลที่ ๒ ทั้งสิ้น เห็นจะไม่

ได้มีชีวิตรอยู่จนถึงรัชกาลที่ ๓ (๒) หลวงเทพ เรียกกันสั้นเท่านี้ เห็นจะเปนหลวงเทพรจนา แลชื่อเดิมจะชื่อไรก็ไม่ทราบอีก เปนคนผิมือดีอย่างยิ่ง ปั้นดีทั้งพระทั้งลิงทั้งยักษ์ ผิมือมีปรากฏอยู่ที่ประตพระรเบียงวิหารยอดวัดพระเชตพน คือยักษ์ดีบก ๒ คู่ กับน่าโขนตกอยู่ตามบ้านอีกบ้าง มักเปนน่าขนาดเล็กสำหรับสรวมผู้หญิงเสียมาก กาลก่อนนั้นลครผู้หญิงมีแต่ลครหลวง แต่ในรัชกาลที่ ๓ ขาดจึงทำให้คาดได้ ว่าหลวงเทพคนนี้ ได้มีชื่อเสียงมาแต่รัชกาลที่ ๒ ตลอดถึงรัชกาลที่ ๓ จนเวลาปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน ฯ (๓) หลวงเทพอีกคนหนึ่ง ที่ปั้นยักษ์วัดอรุณ ค่ที่พังเสียแล้ว เรียกว่าหลวงเทพกัน มีชื่อเดิมติด ทำให้รู้ได้ว่าไม่ใช่คนที่คำไหว้ครูหมายถึง คนที่หมายถึงเห็นจะเปนคนกลาง เพราะชื่อที่เรียกใกล้กว่าทุกคน ผิดแต่หลวงเปนขุนไปจะเปนด้วยเลื่อนขึ้นภายหลังก็ได้ แลเพราะท่านผู้นี้มีชื่อเสียงกว้างขวาง รู้จักชื่อกันในหมู่ช่างมากกว่าคนแรกแลคนหลังด้วย จึงควรถือว่าเปนผู้นั้น

๓ กัลมา เคยได้ยินชื่อคนหนึ่ง เปนพ่อปลัดกรับ ผู้มือปั้นน่ายักษ์ล่ำๆอยู่ในรัชกาลที่ ๓ ชื่อเดิมชื่อไรได้ถามปลัดกรับทีหนึ่งแล้ว แต่ลืมใจที่เอามาลืมเสีย แต่เห็นจะไม่ใช่สนคงที่หลังกัลมาสน

๔ พระยาชำนิรจนา ชื่อนี้เลื่องฦๅในรัชกาลที่ ๓ มีออกชื่อพระพระยาชำนิอยู่หลายองค์ มีพระประธานวัดมหาธาตุเปนต้น ดูก็ไม่สู้งามกะไรหนักหนา แลยังมีชื่อที่วัดสามง่ามถนนสระประทุมอีก ซึ่งนัยหนึ่งเรียกว่าวัดพระยาชำนิ โยสถ์วิหารในวัดนี้ ทำด้วยความคิดแผลง ๆ เข้าทีหนักหนา ควรยกย่องได้ว่าเปนผู้ฉลาด แต่โยสถ์วิหารนั้น เดี๋ยวนี้เจ๊กทำซ่อมแซมแก้เปลี่ยนอย่างมักง่ายเสียเสียหมดแล้ว ท่านผู้นี้เห็นจะไม่ใช่ดียิ่งยวดในทางปั้นพระ คงเปนผู้เชี่ยวชาญในการก่อสร้าง แต่ในคำไหว้ครูจะหมายถึงท่านผู้นี้ ฤๅมีพระยาชำนิมาก่อนอีกก็ไม่ทราบแต่ดูเหมือนจะเปนชื่อโดยเฉภาะมีคนเดียว

๕ หลวงวิจิตรเจษฎา ผู้ที่ปรากฏฟุตโนตว่าชื่อทองอยู่นี้ ไม่มีที่สงไสย พวกช่างเรียกกันว่าครูทองอยู่ เปนมือคู่ขันกับคงแป๊ะ เขียนประชันกันร่ำไป เช่นที่ในพระอุโบสถวัดอรุณ ซึ่งเพลิงไหม้เสียแล้ว เขียนห้องเคียงกัน เรื่องมโหสถด้วยกัน คงแป๊ะเขียนห้องอุมงค์ ครูทองอยู่เขียนห้องชักรอกเตี้ยค่อมแล้วไปเขียนประชันกันที่วัดสุวรรณารามอยู่เคียงกันอีก ครูทองอยู่เขียนเนมิราช คงแป๊ะเขียนมโหสถ ยังคงอยู่ดีจนทุกวันนี้ คนทั้งสองนี้ล่ำฦๅด้วยกัน บางพวกถือว่าคงแป๊ะดีกว่า บางพวกถือว่าครูทองอยู่ดีกว่า เกล้ากระหม่อมเปนพวกนับถือครูทองอยู่ แลผู้ที่ใช้คำไหว้ครูนั้นก็นับถือครูทองอยู่ ไม่ไหว้คงแป๊ะ แต่

ที่จริงควรจะไหว้ด้วย เพราะผีมือดีเปนเอกทัดเทียมกัน ไม่มีเสมอ
สามในรัชกาลที่ ๓ ที่ไม่ไหว้จะเปนด้วยคงแย้ะอายุอ่อน ฤๅมิฉนั้น
ก็รังเกียจความชั่ว ได้ทราบว่ากระทำผิดฆ่าคนตาย แต่เห็นจะ
ไม่ใช่โดยสัญเจตนา ลูกขุนพิพากษาให้ลงโทษจำคุก แต่พระ
บาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดยกโทษพระ
ราชทาน ตรัสว่าช่างผีมือดีหาใช้ยาก

๒ ตามี ได้ยินเรียกกันว่าตามีบ้านบุ เขียนห้องภูริทัต
ในพระอุโบสถวัดอรุณ ซึ่งไฟไหม้เสียแล้ว ยังมีชิ้นปูนแตกมี
รูปภาพติดดูได้ อยู่ที่วังสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงษ์
วรเดช ทรงเก็บมารักษาไว้ชิ้นหนึ่ง เปนผีมือดีในรัชกาลที่ ๓
เหมือนกันแต่ไม่เอก

นอกจากนี้ไม่มีชื่อที่เคยได้ยินเลย

ยังมีอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งจะไม่ทักก็อดไม่ได้เพราะขัน คือ
นามพระอิศวรซึ่งใช้ว่า “มะหะเด่ว” ผู้แต่งเห็นจะไม่รู้สึกว่า
คือ “มหาเทว” เทนี่เอง คงได้นำเอาเทวรูปไปถามแขกฮินดูอะไร
สักคนหนึ่งมันบอกให้ก็จำเอามา ไม่ไตรตรองเขียนลงไป ด้วย
ประสงค์จะใช้เปนคุลาพากย์ เพื่อให้เห็นว่ารู้มาก แต่กลายเปน
สำแดงความโง่ไป

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

(ลงพระนาม) นริศ

ตำราสร้างพระพุทธรูป

◎ ถ้าจะสร้างพระพุทธรูป น่าตักแต่สามศอกขึ้นไป ให้เอาส่วนนั้นตั้งขึ้นแต่พระยาทล่าง ถึงพระจไรเปนกำหนด ถ้าจะไขขึ้นน่อยหนึ่งให้เอาจดหว่างพระขนง แม้นพระเจ้าองค์ย่อมให้เอาจดปลายพระนาสิกจึงจะเห็นทรงสูง แล้วให้เอาส่วนพระภักตร์ ขวางพระอุระให้จดปลายนมทั้งซ้ายขวาแล้ว ให้เอาส่วนพระภักตร์สอบแต่ขั้นพระองค์ถึงพระสอเปนสามส่วน ไขออกส่วนละนิ้ว แล้วให้เอาส่วนพระภักตร์สองส่วนกึ่งขวางเปนพระพาหา แล้วให้เอาส่วนพระภักตร์ใส่โดยหนาเสมอหลังมาจดนมจงได้ แล้วให้ปันส่วนพระหัดถ์พระกรทั้งสามท่อน เอาส่วนพระภักตร์เข้าสอบส่วนต่อส่วน แล้วให้เอาส่วนพระภักตร์วางแต่สดีออกไปจงได้เสมอพระยาท แล้วให้เอาส่วนพระภักตร์ ตั้งแต่พระยาทขึ้นมาจงได้เสมอพระหัดถ์ อนึ่งให้ทำพระภักตร์เปนสามส่วนเอาส่วนหนึ่งนั้นขวางเปนพระโอฐ อนึ่งให้สอบเอาแต่พระนาสิกมาเสมอพระหณุ ขวางลงเปนผ้าสังฆาฏิ แล้วให้ทำพระภักตร์เปนสามส่วน เอาส่วนหนึ่งตั้งขึ้นแต่พระจุไรจงสูงเสมอเส้นพระศก แล้วให้เอาส่วนนั้นหยั่งแต่พระเกษมาลาออกมาจงตรงพระจุไร แล้วให้เอาส่วนนั้นตั้งขึ้นไปเปนวงทริก แล้วให้เอาดวงพระภักตร์ไขสน่อย

เปนพระรัศมี อนึ่งให้ปั้นคลองพระเนตรเปนสี่ส่วน ไว้หัวตา
ส่วนหนึ่ง ส่วนหนึ่งเปนตาดำ สองส่วนเปนหางตา ถ้าจะทำ
พระยาทแต่ส้นตลอดปลายนิ้ว ให้เอาส่วนพระภักตร์ พระกรรณ
ก็เอาส่วนพระภักตร์ แต่ลดเสียพอสมควร อนึ่งท่านห้ามมิให้ ไข
น่าตักตั้งชิ้น ขาดส่วนตรงพระเนตร ว่าแพ้ช่าง แล้วมิให้ปลาย
พระนาสิกตกดิ่งตรงพระอุระ ว่าสมภารเจ้าวัดมิสบาย ให้ตก
ตรงฝ่าพระหัตถ์จึงเห็นสำรวมงาม อนึ่งให้แบ่งพระภักตร์เปน
สามส่วน ไว้พระนลาตส่วนหนึ่งจดพระขนง แต่ใต้เหลี่ยมพระ
ขนงลงมาถึงลูกพระนาสิกเปนส่วนหนึ่ง แต่ไขสน่อย แต่พระ
นาสิกมาจดพระโอษฐพระหนุเปนส่วนหนึ่ง แม้นพระประชมพระยิน
ก็ให้ ใช้ส่วนดุจกัน แต่ให้ดวงพระภักตร์ยาวออกไว้ แล้วให้
เอาดวงพระภักตร์สอบลงไปตั้งแต่ใต้พระหนุ ถึงฝ่าพระยาทให้
ได้หกส่วน แต่ให้ ไขออกไว้บ้าง ถ้าเปนพระทรงเครื่องก็ให้ ไข
เจ็ดส่วนมากออกกว่าทรงไตรย จึงจะเห็นทรงสูงงาม ฯ

◎ ถ้าจะทำดิบุกประสมใช้ติดสิ่งของ ให้เอาชินบาทหนึ่ง บริสุทธิ
ตำลึงหนึ่ง สังกะสีสองสลึง ติดด้วยน้ำประสานดิบุกมั่นแล ฯ

◎ ถ้าจะหงน้ำมันเขียวทากระดาษเงิน ให้เอาน้ำมันยางใส

๓ ทนาน กระวาน ๑ สักขี ๑ ผิวมะกรูด ๑ กะเทียม ๑
ยางสน ๑ หุงอย่างปลีกละลายเขียวตั้งแล่ใช้ ฯ

◎ น้ำมันเหลืองให้เอาน้ำมันยางใส ๓ ทนาน กระวาน ๑ สักขิ ๑ ผิวมะกรูด ๑ กะเทียม ๑ รง ๑ พริกเทศ ๑ น้ำมันปลาถ้วยชา ๑ ฯ

◎ ลิ้นจี่ให้เอากาว ๑ สารส้ม ๑ เปลือกมะไฟ ๑ เปลือกโลด ๑ ครั่งชั่ง ๑ คั้นอนกล้ำเอาน้ำใส หุงด้วยชามตั้งกลางกะทะน้ำร้อน ฯ

◎ ถ้าจะหุงน้ำมันยีดทองกำมะลอ แลละลายเครื่องเขียนไช้ให้เอาน้ำมันยางใสทนาน ๑ ลูกจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ กระวาน ๑ กานพลู ๑ ยางแต้ว ๑ ยางมะชวิด ๑ หนังกะเบน ๓ พุงปลาม้า ๑ สนเหนือ ๑ สักขิ ๑ น้ำมันพิมเสน ๑ พริกช้ำสด ๓ รักดิ่นอยหนึ่ง หุงกับโลตั้งกลางกรรทะทรายสามวันใส่ไฟแต่สมควร

◎ ทำเงินดำให้เอามาศซัดชินให้เปนผงแล้วบดใช้ ฯ

◎ ถ้าจะประสมทองอ่อน ให้เอาเงินส่วนหนึ่ง ทองสองส่วนกวนกันใช้ ฯ

◎ อิกอย่างหนึ่ง เอาเงินสองส่วน ทองส่วนหนึ่ง ทำดุจกัน ฯ

◎ ผิจะใช้สีต่าง ๆ ในกำมะลอให้วิเศษ ให้หาก้อนแร่ต่าง ๆ ที่ยิ่งกินกับน้ำมันมาเลือกใช้เอาเถิด ฯ

◎ ถ้าจะละลายทองให้กวนกับน้ำผึ้งให้ละเอียด แล้วล้างน้ำให้หมด จึงเอายางไทรใส่น้ำอ้อยกวนกับทอง เขียนแล้วขัดด้วยโมรา ฯ

◎ ผิจะทำนากให้เอาบริสุทธิ ๑ บาท สังกะสี ๑ บาท ปรอท ๑ บาท ผักปราบ ผักเบี้ยใหญ่ หน่อไม้ไผ่ บิดเอาน้ำเปนยากวนให้กินกัน แล้วใส่เบ้าขลุยสุมไฟแกลบสามวันเอาออกดู ถ้าเปนนวนจึงเอา ถ้าไม่เปนนวนให้สมไปใหม่ เข้าทองแดงบาทละสองไพ แล้วหล่อน้ำส่าเหล้ากับใบผักกะชับ เถาลำแพน เปลือกสัปรด ฯ

◎ ครั้นหล่อเปนรูปพรรณแล้ว จึงเอาผักโหมทั้งสาม มาตำคลุกอีกสามส่วน เกลือส่วนหนึ่ง แล้วเอาปรอททารูปพรรณเอายารีพอก สุมไฟแกลบพอสมควร จึงชินสินากสุกงาม ฯ

◎ ผิจะประสมเนาวโลห เอาชิน ๑ บาท ข้าว ๒ บาท เหล็ก ๓ บาท บริสุทธิ ๔ บาท ปรอท ๕ บาท สังกะสี ๖ บาท ทองแดง ๗ บาท เงิน ๘ บาท ทองคำ ๙ บาท ฯ

◎ ถ้าสัตโลหะ เอาข้าว ๑ บาท เหล็ก ๒ บาท ปรอท ๓ บาท สังกะสี ๔ บาท ทองแดง ๕ บาท เงิน ๖ บาท ทองคำ ๗ บาท ฯ

◎ ปัญจโลหะ เอาเหล็ก ๑ บาท ปรอท ๒ บาท ทองแดง ๓ บาท เงิน ๔ บาท ทองคา ๕ บาท ฯ

◎ ถ้าจะเขียนทองแดงทองเหลืองใช้อย่างจีน ให้ฝนนอน

กล้ำตากให้แห้ง จะเขียนด้วย ยาง / น้ำมัน ก็ตามแต่จะเขียน จึง เอาทองผงนั้นโรยกวาดไป แล้วประสานด้วยเครื่องเขียน ฯ

◎ ถ้าจะประสมสังกะสีอย่างมั่งกะหล่ำ เอาชิน ๑ บาท สังกะสี ๑๐ บาท หลอมให้กินกัน แล้วจึงหล่อรูปพรรณแต่งตัวผึ่งลายแล้ว เอาส้มมะขามเปียก ๑ เกลือ ๑ มาศ ๑ ดินประสิว ๑ ต้มแช่ไว้ให้หลายวันดำดี ฯ

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๙ นครราชสีมา

นิพพานสูตรคำฉันท์

๑๔ ◎ ขอถวายประนมบวรบง กชยางษุบาทา
ลายลักษณลงกฎธรา รจเรขเรื่องไร
◎ เรณูมฤทธูธรทรง คภิมงคมาไลย
ร้อยแปดปรเกาปกลปรไพ ยนิปรเภทโสภณ
◎ พุทโธวโรดดรวรัต สัตสุทธิโสดสน
บาชางคโนนิตยอนน ตนิยมยาการ
◎ พระองคพระวไชยเชน ทรบพิตรญวดญาณ
ปราบเบญจพิทธพลมาร มุนินทรเสด็จคง
◎ เหนืออาศนไอสูรยตระศักร ดิสิทธิษัสตภุชงค์
เทวาสุราสุรนิรง คนิรนนตเรื่องไร
◎ ขอถวายศิโรษุษยภิกาศ ยพิมลมาไลย
ในบางษุบทวรใน ก็ตระกองผกากาญจน์
◎ โลเกศวราดูรภิวัน ทติศุขสามสถาน
หวังให้วโรวรนิวาร ตนิวาศวาเรนทร์
◎ แล้วข้าก็ถวายกรภิวัน ทรธรรมวาเชนทร์
โสศดุงคนาพงมเนน ทริยธรรมวาที่
◎ สูตตันตพระวิไนยนารรถ บรมารรถโมพี่
ทั้งสามปิฎกไตรยตริ พิธพรรณสยสกล

◎ เปนพิริยทิพยทรธรร มนิรันตโขษจล
บันฦาลคิกอิกคล พรหมพรรณเสด็จแสดง
◎ หวังให้บันโดยจิตรอันจง สวัสดิรวดแรง
ถึงสถานคือศุขแคลง ยทโมกษ์ศิวาไลย
◎ หนึ่งข้าก็ยอกรประนม วรสงฆ์สว่างใส
อัษฎางคทรงอิกใน ศิลศุขแผ่ผล
◎ เปนบุญบางยุกุลเกน ทรภิมุขมณฑล
โปรดปราณนราสุรนิรน ตนิเพทธสนองงค์
◎ เปนเกษเกษมศุขสนุ ดรโดยจำนงจง
ใจผู้จะหวังพุทธนุวง ษประเสริฐแสวงการ
◎ ทักษิณโสดดรทิคม ภรภาพยแก่นสาร
สดับธรรมสูตติยชาญ ยศพุทธนาไลย
◎ เสร็จถวายศิโรรศประเพท ศิริรัตนัตไตรย
ทั้งสามศุขอไภย ณพรรทโพยพาล ๗
๑๑ ◎ ปางนั้นสมเด็จพระ มุนินารถจอมอารย์
เสด็จจากมหาสถา- นพิพิธเรืองรอง
◎ เมืองแมนคือเมืองมา ดลยโดยตระศักสอง
สาวัตถิเนืองนอง นิตยเนกนาคม
◎ จึ่งพระสมเด็จมาร วิเชียเยนทรโยดดม
โปรดปราณราสรม สูรนรนาคานต์

◎ ถ้วนทินมามัก
จักถึงนฤพาน
◎ แดนพยสาลี
สบสัตวสากล
◎ ถวายแก่สุคตทศ
บันลวะบันลุสถาน
◎ ส่วนพระบวรสยม
จักปลงพระชนม์ศริ
◎ โอ้อกตระดกดาย
ฟ้าดินระดลดาล—
◎ เพราะพระมุนิโน
รลุงรลาญแด
◎ เทวาคณาใน
โสฬศแมนสรวง
◎ ครั้นรุ่งอรุโณ
รับบิณฑิยาตใน
◎ แต่นี้จะสดศัพ
แค้นคิดบำเทิงเนือง
◎ ครั้นเสร็จสำเร็จธรรม
สั่งเมืองบุราสา

สฤษดิรักษ์ศิโวงการ
วรพุทธเสด็จดล
บุรีรัตนมณฑล
กรอัญชุลีกาญจน์
ทิศเทพญวดญาณ
สิวยทมากมิ
ภูวญาณโมพี่
ศุขสายุสังขาร
สิโววาทนิราศกาล
จะพรากจะพลัดแด
วโรนารถจักแปร
ก็จะลิ่งจะลาญทรวง
ทศทิศปักษ์ป่วง
สิทธิศักดิสบไสมย
วโรนารถเสด็จไป
จันหันเห็นจะสั่งเมือง
ทจะดับจะดเคือง
ก็จะสร้อยละห้อยหา
บริบูรรพคาถา
ลิยแล้วจะคลาไคล

◎ ที่เคยเคยพบ แลจะนบจะนอบใคร
ที่เย็นบเย็นใจ ก็จะเศร้าจะเสราะสูญ
◎ ครั้นพระตถาคต ทศพลบันทูล
เวียงวังก็โอนอูน ประดุจดั่งจะมิใจ
◎ ว่าโอ้แต่นี้แล จะแปรปราณวาไลย
จะมืดจะมนใน ทกาการจะบ่วยเปน
◎ ทั้งฟ้าละห้อยไห้ ทั้งดินไซร้ก็โหยเห็น
สิบทิศชรอ่ำเย็น ชรอุ่มโอ้อัศจรรย์
◎ เมืองแมนก็รันทด ทั้งบรรพตยอยหญัน
โสฬัศพรหมพรร คตรนกตระดกดาล
◎ เมืองพยสาลี ประดุจมิมโนญาณ
บัดสดับศิโวงการ ก็ระย่อระยับยรร
◎ จะหวั่นจะหว่าทรวง ก็ระลวงระลุงทรรษ์
ชรอุ่มชรอ่ำพรรณ รวิวรบส่องแสง ๗

๒๑ ◎ ครั้นพระบรมธรรมเสด็จแจง พุทธพจนครแลง ใกล้บุริรมย์
เสด็จคลา
◎ สั่งเมืองพยสาลิรมยา ยยลยศฆรา ครานี้แล
บเห็นเลย
◎ แต่บูรพากาลย่อมเคย สภาิตรกระมลเชย รศธรรมา
นิรันดร

◎ ยัคนิ้เราจักเสร็จจร จรชคดินิกร มนทกาลยจ

นฤพาน

◎ ก็บร้างจะกลับคืนสู่สถาน สถิตจิตรยนาน ในบุริ้

ดังกอนเลย

◎ เมื่องพยสาลิ่ประดุจเผย พจนรศก็เฉลย พันธุวาที่

พุทธารมณ์

◎ แต่ก่อนตูข้าย่อมชม ชตฤทธิรวคม คามภิโรดม

วรทยาน

◎ ว่าโอ้พระเอยจะนฤพาน สุคตบทนุสถาน เทียรในแดนไตร

จะโศรกสูญ

◎ สบสัตวทั้งหลายมากมูล อุบัคดิทุกขจะภูล ด้วยบเห็นพุท

ธเสด็จคง

◎ เทวานาเนกพิศวง จิตรวิบัคดิก็งง งวยทั้งป่วงเปน

พิราไลย

◎ ดุจดั่งนรร้อนทั้งตับไต คหิตจรทรทัย เทียรกำสรดศัล

ยโศกา

◎ ไตรภพนรเทวา อจลวิจลคณา พรหมยังเกิด

โกลาหล ๗

๒๘
◎ ชลาลาลด เลื่อญลาญลาญบท มบัดบัดดล
อกอออององ ทันทิงทิงทล ทุกวังวังวล

ชลาลาไลย

◎ ยาดาลดาลดล ทกชั้นชั้นบน ทกแดนแดนไตร
ทุกบรรบรรพต ระทดทดใน ดุจมิ่มิใจ
ปรานิ่นิรา

◎ ว่าโอ้โอ้เรา จะโทนโทนเทา จะโหยโหยหา
จะเห็นเห็นใคร จะควรควรมา จะโปรดโปรดปรา
นิยมยมกาล

◎ ฝ่ายอันอรรณพ จันจญจญจบ จบจักรจักรพาฬ
กระซอกซอกซล กระมลมลมาลย์ รลวงลวงลาญ
รลุงลุงใจ

◎ ปรานินิรัช ทุกสิงสิงสัตว์ ประสบสบไสมย
โอออกอกเรา จะเนาเนาใน ไตรภพพบไภย
จะอยู่อยู่นาน

◎ เพราะพระพระองค์ จะจากจากจง จักนยนฤพาน
จักด่วนด่วนเสด็จ จากสงฆ์สงสาร เอนดดดาล
จะทุกข์ทุกคน ขข

◎ จักเปล่าเปล่าใจ จะเห็นเห็นใคร ทิศาสากล

เทิยมสรรสรรเพ็ชญ์ สมเด็จเสด็จคล ศริเสาวเสาวคนธ์
กุฎิดิใจ

◎ เคยไปไปเห็น พระเจ้าเจ้าเปน พำนักนิ์นักใน
พนานาราม ชื่นชมชมไอ สรย์สรยประไพ
ภิรมย์รมยา

◎ สบสรรสรรเพ็ชญ์ จอมจักรจักเสด็จ คลาศไคลไคลคลา
จากเมืองเมืองหลวง ประไพไพศา ลิแลแลหา
ยเห็นเห็นจริง

◎ ฟ้าดินดินคล มืดมนมณฑล ทั้งไตรไตรตริงษ์
เปนทุกข์ทุกชั้น ลั่นฦาฦาอึง บ่อพอพอพึง
ฟะพ้นพ้นใจ ฯ

๑๙ ◎ ปางนั้นโลกยมกุฎพุทธวรไกร พระองค์เสด็จไคล ลิลา
◎ ถึงป่าวายนครนิกรนรก็มา ถวายวรมาลา สุคนธ์
◎ จึงนายขุนทก็ยลกุศลผลนิมนต์ สมเด็จพระทศพล บนาน
◎ หวังจักถวายภัตรมางษสุกรตระการ แต่พุทธบรพาร ประไพ
◎ ครั้นเช้าชวนชนจรนิกรวรคระไล รับพุทธเสด็จไคล ลิลา
◎ ห้าร้อยสงฆวิสุทธสังวรก็มา โดยเสด็จพระศาสดา บพิตร
◎ นายขุนท์ ก็ถวายภัตรมางษโอชรศสถิต เปนทานโดยจิตร จำนง
◎ แก่พระสงฆแลสุทธพุทธวรองค์ โดยใจบรรจงนาย บนาน

๏ เสด็จฉันโภชนโอชสุกรตระการ โรคาก็บันดาล หฤไทย
๏ รัญจวนจรทรทุกขพุทธอุพิยัย นายจุนทรกินใจ ก็โศรก ๗
๏ จึงพระสรรเพ็ชญ์ภูลโรค โรคายุกติโยค
จนทรจินดาจนใจ
๏ จึงพระพุทธโพธิก็ไข พระธรรมตรัสไตร
บันเทาอันนายสงกา
๏ ให้หายสงไสยมิคลา แล้วตรัสเทศนา
สรรเสริญกุศลบุญ
๏ อันถวายบิณฑิบาตอดุลย์ ทั้งสามสถานปุน
ประโยชนพ้นอุประมา
๏ เปนเอกากรรมคตา เดียวด้วยกันอา
นุภาพพ้นภพไตร
๏ ปางเมื่อสรรเพ็ชญ์เสด็จไคล สรู่พฤกษาไทร
ทรสุมทรสายสาขา
๏ ปางนั้นอนงคสุชาดา เอารศโอชา
มธุรถวายเปนทาน
๏ หนึ่งเสด็จโดยอัฏฐาสถาน พยพานิชมาน
ตบุษพลก็ลิลา
๏ มาถวายรศโภชโอชา แก่พระศาสดา
ดิลกโลกสมเด็จ

◎ ทั้นเปนบุญญเกษตร เพื่อพระสรรเพ็ชญ์
พุทธภาพครรไล
◎ พยนายหนึ่งนามบไคล คือจุนทจงใจ
ประเสริฐวายทยทาน
◎ เปนบุญในสุทธสามสถาน ใครเลยจักปาน
จะปูนทั้งสามมหิมา
◎ ครั้นเสร็จพระธรรมเทศนา นายจุนทศรัทธา
ก็ลุสำนักนิทศพล
◎ ถึงแก่โสดามรรคผล เสียทฤษฎิกังวล
พิภพโศกาไลย
◎ ปางนั้นพุทธพลพิไสย แค่นเคืองเนืองใน
อุทรโรครัญจวน
◎ นึกในพระหฤไทยว่าควร กาลนี้จักปรวน
จะแปรไปสู่นฤพาน
◎ ทั้นกำหนดในกาล จักดลแดนสถาน
จะม้วยพระชนม์บคลา
◎ เปนแท้เที่ยงธรรมยรา เพราะเพื่อถึงอา
ยุโยคดับโดยกรรม์
◎ ตรัสรู้ด้วยญาณพระสรรเพ็ชญ์พุทธมหัน
ตมิพระภาคโยงการ

◎ เริ่ยกพระอานนทบนาน จักถามถึงกาล
จักม้วยพระชนม์ครรไล

◎ ดูกรอานนท์ผู้ไกร คฤหาสถานใด
ชราวเชรเทรทรุด

◎ จักมล้างแปลงปลูกฤาจะอุด สาหค้ำชูยุค
จะเคร่าจะครองไปพลาง

◎ ด้วยผลพุทธเวรุแต่ปาง ก่อนฆ่ายักษ์ฉวาง
ก็ให้กำบังหฤไทย

◎ จึงพระอานนท์เฉลยไขย ตอบพุทธพิไสย
ก็ทูลสวภาพยนาน

◎ เพราะเพื่อบรู้อาการ หฤไทยจอมอารย์
บพิตรพุทธชิบาย

◎ จึงพระอานนท์ก็ผาย สวนิ้ทูลถวาย
คดิทั้งปวงบมิคลา

◎ ว่าเรื่อนอันใดแลชรา พึงมล้างแล้วมา
ภินพปลูกแปลงควร

◎ ครั้นพุทธพังพจน์รัญจวน หฤไทยแปรปรวน
ว่าโอ้เอนดูภพไตร

◎ แต่นสัยสัตวาไลย จักเศร้าสูญใน
มโนพิการมนัศ

◎ เพราะพระจักจากสยสัตว สากลกลยัดดิ์
ก็เสด็จลีลาคลาไคล
◎ ถึงถุนทนทีธารไหล เอาอาศนาไสย
ก็เสดจสาราญพุทธกาย
◎ สมเด็จมุนินารถก็ผาย พระโองการหมาย
ก็ใช้ชแสดงอานนท์
◎ จึงพระวรนุชทศพล รับพจนุสนธิ์
ชเสด็จยังถุนทนที
◎ ปางนั้นพอพานิชลี ลามาโดยมิ
ประมาณห้าร้อยเกวียน
◎ ข้ามธารนทีอันเนียร มละไหลอาเกียรณ์
ก็ขุ่นวิบัดดิมลทิน
◎ จึ่งพระอานนท์ก็กิน แหนงใจจงถวิล
ก็คืนยังคมทูลสาร
◎ บัดนี้วาริบันดาล ขุ่นข้นชลธาร
นทีทั้งปวงเปนตม
◎ บัดนั้นพทธโพธารม พังสายสารสม
บันทูลคดิบมิคลา
◎ ว่าโอ้รอยกรรมบุรา แต่ก่อนศาสดา
อันได้กระทำทุจริต

◎ ปางก่อนสรรเพชญ์บพิตร เปนนรกนิย
ตภาพเทียรทำนา
◎ เคียงโคทั้งคู่ลิลา มาถึงคงคา
จะข้ามนทีธารไหล
◎ น้ำนั้นขุ่นข้นบมิใส โคอยากจงใจ
จะกินก็ห้ามบมิหยุด
◎ บูรพยาปก็มาทำอุด บัดดิทันพระพุทธ
เมื่อปางชเปนทศพล
◎ จึ่งพระวรนุชอานนท์ ลิลาแดนดล
นทีก็คลาธารใส
◎ ชก็ตักด้วยบาตรครรไล ถวายแต่จอมไตร
บพิตรเสวยบมินาน
◎ แล้วเสด็จลิลายังสถาน ห้าร้อยบริวาร
สงฆโดยเสด็จไป
◎ ครั้นถึงบุริมย์อันไพ บูลยรายฎร์พิไสย
กุสินารายบุรินทร์
◎ ในกรุงมลราชยดินทร์ ก่อนเปนภมิน
ทรราชสถิตย์ในสถาน ข
◎ เสด็จในวรวโนทยาน พรรณพฤกษพิศาล
โกสุมภโสดโสภา

◎ เสาวภาคย์พิบูลย์มาลา มาไลยจำปา
ประยงคแย้มยมโดย

◎ มลิลามาลุตโยกโยย เกสรรายโรย
ก็พึงตระหลบอบอาย

◎ พิกุลบุนนาคทรสาย ชาตบุษปบานราย
รำดวนดูดุดิ

◎ กรรณิกาการเกษเกษี เกสรสารภี
ภุมรกลั้วรศคนธ์

◎ บุษบาวาริชนฤมล นฤมาลยพนท์
พิศาลคนธกำจร

◎ มาลุดีเดียรดาษสลิดสลอน
โกสุมภเร้ารศมาลย์

◎ ปรูปรางยางชางขนุนขนาน ขวิดขวาดพร้าวตาล
ทั้งพลับแลพลอกฟอกเพี้ยง

◎ ตูมแต้วแก้วเกษนองเนื่อง เพลดพลองรองเรื่อง
ลำไยทุเรียนเดียรดง

◎ สวายสวาดดายดาปรางปรง ตมกากาหลง
ลมุดมังคุดพุทรา

◎ นานานองเนื่องพฤกษา เนื่องนันตไตรตรา
บรู่ นานาพรรณ

◎ ปักษากรภาคยอนันต์ เริงรายขรขรัล
แลร้องระงมชมชัว

◎ รังนานนางนวนเนียนัว คู่เคียงเรียงตัว
อลุมอิลอคลอกัน

◎ พิราบขาบขุ้มเขาขัน แขกเต้าพรายพรร
ณโมยุรารายเรียง

◎ กรวิกสโรผสานเสียง โกกิลม่ายเมียง
แลหัศลิงคอินทรี

◎ นรสิงคสังวาศสวาลิ ลาลางปักษิ
สำนานสำเนียงกลางไพร

◎ นานานกหกเหินไศล จับจอมเบียดใบ
สรลางสรลอนเกลื่อนผกา

◎ รังเรียงเคียงคู่พฤกษา สาโรชประภา
ประภาคยพันตยาคี

◎ มิ่มฤคคนองสารสีห์ ไกรสรสิงคิล์
แลโตมหิงษ์หิงษา

◎ ซายทองย่องฟานดายดา โคเพลาะเพลาะคลา
สรกอกันกินกินเกลียง

◎ หมูเม่นเต้นต้อนต่อเคียง เสือสางครางเสียง
ละมั่งระมาดผาดผาย

◎ เยียงผาผ่าแล่นขจัดขจาย ตฺติ่นตนตาย

ก็เร้นในไพรโพรงพอน

◎ มฤคานาเนกนิกร กับอาจอาจกลอน

นิพนธกล่าวพรรณา

◎ ปางนั้นพระศริศาสดา เสด็จหว่างพฤกษา

พิศาลสูงสุทธสอง

◎ ไม้รังเรียงรังเรืองรอง สาโรชทั้งสอง

ทรสุมทรสายสาขา

◎ ไม้นั้นเปนที่ศาสดา เปนที่นฤพา

นพทธเสด็จบทจร

◎ ปางนั้นทุกเทพนิกร คนธรรพ์กินร

แลนาคครุธดำเลิง

◎ มาถวายอภิวันทดำเกิง ทรบุษปบำเทิง

หฤไทยถวายดุษฎี

◎ แต่สยมภูวนยโมพี ล่วนโลกยโลกีย์

มกุฎสุดแดนดล

◎ คณะเทพสราลัยจน หมื่นโลกยอนน

ตถวายสุคนธกำจร

◎ บ้างถวายจุณจันทน์สรลอน แล้วกลับทุกขจร

ทรมนัศยโศกาดูร

◎ โออ้าอกดินดาลสูญ อกฟ้าฟ้นอูน
อนิตยทุกขนิรันต์

◎ เพื่อพระจักนฤพานพลัน ทิ้นเปนกรร
มสัตวโลกยนิกร

◎ พบพระสรรเพชญ์มุนิวร แล้วจักเจียรจร
นิราศร้างแรมไกล

◎ ปางจักษุชลาหลามไหล รันทรวงร่ำไร
ระทดระทวยโศกา

◎ ข้างเปลื้องเครื่องทรงนานา กลิ้งเกลือกไปมา
ก็ให้พิลาปปราบปราณ

◎ จึ่งพระทศพลบรรหาร สั่งสอนบริพาร-
สงฆศิษย์ทั้งหลาย

◎ ว่าสังขารนี้ย่อมกลาย กลับเกิดแล้ววาย
นิรันตโรคนิรา

◎ จงพุทเธารสเรายา ลืมความมรณา
อนิจเที่ยรทุกคน

◎ ปางนั้นจึ่งพระอานนท์ รู้ว่าทศพล
จะจากจะเปล่าแดดาล

◎ คิดว่ากูนี้ป่วยการ พบพระวรญาณ-
แล้วจะจากพรากไป

◎ เร่งคิดเร่งแค้นเคืองใน พิศวงหลงใหล
ครหนครหายวายทรวง
◎ โอ้ทุกขาดูระลวง คาลเกิดแต่ดวง
หฤไทยแสนโศกศัลย์
◎ กัมเกล้ายังคมอภิวันท์ แล้วผาดผายผัน
ก็ถึงในทวารบคลา
◎ ว่าโอโอ้อ้าอาตมา ก็ไข่ถึงอา
ริยมรคเปนอรหันต์
◎ แสนโศกานนต์สยสรรพ์ พิไลยจาบัลย์
พิลาปอาบชลไนย
◎ กรันแสงเครงคร่ำร่ำไร โอ้แต่นี้ไป
ยร้างจะแจ้งเห็นธรรม์
◎ พรุกนี้ใครเลยจักผัน พระกรมาพลัน
จะรับสุธารศเสวย
◎ หนึ่งสิ่พระทนต์อันเคย จักถวายใครเลย
จะรับประเคนอัญคัล
◎ อณโหทกธาราอัน โสรจสรงทุกวัน
บัดนี้จะอยู่เปนคาย
◎ บัดนี้พระจักนฤพานกาย กูจักผันผาย
บำเรอสุคตองค์ใด

◎ เคยเมื่อสรรเพชญ์ครรไล ข้าโดยเสด็จไป
ทุกแห่งยไดัคลาศคลา
◎ เคยเสด็จโปรดสัตวในสา กลภพโลกา
ก็ให้บรรลุสรวงสวรรค์
◎ ถึงศุขสามสถานอนันต์ สมยัดดิ์ไอสวรร
ยศุขนฤพวาไลย
◎ แต่บูรพากาลจอมไตรย เสด็จฐานใดใด
แลข้าก็ได้ โดยเสด็จ
◎ โปรดสัตวแล้วพระสรรเพ็ชญ์ เอาธรรมสำเร็จ
สำแดงแก่ข้าทกประการ
◎ บัดนิ้จักดลแดนสถาน ถึงทิ่นฤพาน
แลข้าจะเปล่าเปลื่องใจ
◎ เคยครั้นพระสุริโยไทย สรรเพชญ์ครรไล
ไปบิณฑบาตนิรันต์
◎ ทิ้นิโอโอ้ชรอยกรรม์ จักนฤพานพลัน
แลสามพิภพเศร้าสูญ
◎ ใจข้าขาดขว้ำอกตร ยิ่งโรคาภล
ปสหัสสรแสนโศกา
◎ แหนงว่าชักจรไคลคลา สิ้นชิวาตมา
ประเสริฐดิกว่าอยู่เปน

◎ แต่นี้บร้างจะเห็น ไพโรชาเพ็ญ

พระภักตรพระมุนิวร

◎ จึงพระธรรมาธิกธร หาอานนท์จร

มาคลายพระบาทยุคล

◎ ครั้นถึงสมเด็จทศพล ว่าดูรอานนท์

อย่าโศรกอย่าเศร้าโศกา

◎ สังขารชาติพยาธิชรา จุติภยเกิดมา

อนิตยเที่ยรทุกคน

◎ สยสัตวากรโขษาล เปนทุกขนิรน

ตถึงวิบัติดิบันดาล

◎ เที่ยงแท้โดยธรรมบุราณ ซึ่งพระวรญาณ-

แกล้งบันทูลคาถา

◎ โดยธรรมนิยมกล่าวมา ทุกข์ไภยมรณา

พิบัติดิโรคนิรันต์

◎ จงเข้ารำฦกโดยธรรม์ อย่าลืมความอัน

ปรมาทโมฆาไลย

◎ หนึ่งเข้าบำเพ็ญผลใน ก่อนแล้วลับไป

ดิเรกสร้างแสนกัลป์

◎ ทีนี้พบพุทธมหัน ดาชยาไศรยสรร

พสุตรสัตตปกรณ์

◎ จักถึงอรหันตบวร ยมิได้จากจร
ในอนาคตกาล
◎ วรพุทโธรสเฉลยสาร รับพุทธโองการ
ขนทูลสมเดจทศพล
◎ ว่าวรบุริรมย์อนนต์ พิศาลสากล
พิเศษศุขสบสถาน
◎ ดั่งฤามิเสด็จนฤพาน มาถึงบทสถาน
ในนครยมิควร
◎ สรรเพชญ์พึงพจนทั้งมวญ ว่าเมืองนี้ควร
ตถาคตนฤพาน
◎ ปางเมื่อสรรเพชดาญาณ เปนกระษัตรภูบาล
สุทัศนราชมหา
◎ มิสมบัติพิธรัตน์นานา เปนจักรพรรดา
ธิราชเลื่องฦายศ
◎ หนึ่งโสดสรรเพชญ์พระทศ พลญาณสุคต
ทั้งสามธเสด็จนฤพาน
◎ ในเมืองนี้ก่อนไพศาล ศุขรมยาสถาน
ประเสริฐดิพันภพไตร
◎ พระนุชครั้นพึงพจไนย ชลธาราไหล
รลึมรลานพิศวง

089.95911
ป 248 ม
ห.32 ม. 15924

◎ กรันแสงโศกานนต์ทรง ว่าโอ้พระองค์
จะม้วยพระชนม์ครรไล
◎ วรพทธมิ่ภัทยาไสย ของอานนท์ไป
ไปบอกแก่มลราชา
◎ ว่าบัดนี้องค์พระศาสดา ปลดปลงสังขา
รแล้วแลจักนฤพาน
◎ จึงพระอานนท์ก็ขาน รับพุทธโองการ
แล้วก็เสด็จลีลา
◎ ครั้นถึงกึ่งกลางรัถยา บัดเดี๋ยวบมิคลา
ระทดหฤไทยโศรกศัลย์
◎ ชลเนตรประธารารัน โอ้ โอ่รอยกรรม์
จะจากสมเด็จมุนิวร
◎ แต่ก่อนเคยโดยเสด็จจร บัดนี้โอ้ทร
มนัศเดือดแดเดียว
◎ ถึงมรคาไลยเคยเที่ยว พระอานนท์ก็เหลียว
บเห็นสมเด็จเสด็จมา
◎ โอ้ โอ่สมเด็จศาสดา บมิเสด็จไคลคลา
แลข้ารลุงลานใจ
◎ ครั้นพระอานนท์ครรไล ดลทวารบุรีไร
ก็หยุดกรันแสงโศกา

◎ ว่าโอ้พระเคยเสด็จมา คลายคลายแก่ตา
แลข้าบเห็นพระเลย
◎ คิดเมื่อสรรเพชญ์ย่อมเคย โปรดสัตวให้เสบย
บรรลุแกศุขสามสถาน
◎ ยมิใคร่จากจรในทวาร บุริรมยพิศาล
นิรานิราศศาสดา
◎ อาสูรสุรนรนาคา ใครเลยจักปรา
นิสัตวสบสากล
◎ บัดนี้จักวายพระชนม์ แห่งพระทศพล
นิโรธสู่นฤพาน
◎ เคยเปนพำนักนิในสถาน ไตรภูดาธาร
ยพิตรโปรดปรานิ
◎ เคยสอนสัตวทั่วโลกิย์ วารพระยาพิ
ประเสริฐด้วยปรมัตถ์
◎ ทินจักจากสรรพัชญ์ ข้าจักประฎิบัติ
ผู้ใดดุจดั่งพุทธองค์
◎ โหยไห้ได้ทกข์ธรทรง กรันแสงพิศวง
ก็เสด็จลีลาคลาไคล
◎ ครั้นถึงมณเฑียรภูวไนย พระอานนท์ไข
คดิทั้งปวงยมินาน

◎ ว่าพระจักเสด็จนฤพาน ให้อาดมเอาสาร
มาบอกแก่ราชนุวงษ์. ๚
๒๘ ◎ สมเด็จมลราช ครั้นฟังพจนาดถ์ พระศิษย์ย์ศทรง
กรันแสงเครงคร่ำ ร่ำไรพิศวง พิศวาศพระองค์
จะจากพรากไป
◎ เปล่าใจเปล่าจิตร เปล่าแดดาลคิด คำนึงจอมไตรย
จักเสด็จนฤพาน ปรวานวาไลย พิกลหฤไทย
พิการกาลกาย
◎ ติอกฟกทรวง หว่าหวั้นดันดวง แดเดือดเหือดหาย
สลบซบซ้อน เพียงรางพางวาย ลายากยากกาย
อุระประปราณ
◎ ดิ้นด่าวท่าวตน ประดุจดั่งคน ต้องขรรค์ประหาร
ตัดเชิงสิ้นได้ ร่ำไรประปราณ ว่าพระจอมอารย์
นิราศคลาศคลา
◎ พระศิษย์ก็ทรง พิกลใจจง พิการจินดา
กับด้วยมลราช ทั้งหลายลิลา มายังศาสดา
กราบบังคมคัล
◎ อันดับตระกูล ทั้งปวงมากมูล เสด็จมาเนื่องนันต์
แต่สุริโยไทย ครรไลจรจรัล รุ่งเรืองพรายพรรณ
ศศากรไกร

◎ เมื่อนั้นยังมี สุภัทรชี ลิลาครรไล
มายังสมเด็จ มุนินทรไตรย พิภพแล้วไข
คดีบนาน

◎ ดราคชต ตโมธิอต ตมาธิญาณ
ว่าครูทั้งหก ยังอุดมาน จะเปนธิการ
จะนำนรา

◎ ยังจักว่าสม มนาธิคม อธิกคุณา
จะเปนบุรุษ วิสุทธสา ทรรมยา
ภิมุกขมาน

◎ สมเด็จโลกต ตรไขพิมติ มโนธิการ
ดูราสุภัทร พิรัชญาณ เขานิหมู่พาล
สุภัทรอย่าพึง

◎ มิจฉาทฤษฐิ พุทโธอริ บควรจะหวัง
ครั้นวายชีวิตร ก็จักไปยัง โลกันตรัง
ทุวังคตา

◎ เมื่อใดเสียทฤษ ฐิโมหคิด แลโลภกา
ละโทษมตี จึงอตตมา สวัทธนา
ริยุตตโม

◎ สุภัทรพึ่ง สุคตตรัง กวาทโร
บรรลุบนาน เปนอาริโย ปัจฉิมิโก
ภิมขมล
๗๑ ◎ เมื่อนั้นสมเด็จโพ ธิยดินทรทศพล
ย่ายมุขมณฑล ดำรัสเรียกภิกษุสงฆ์
◎ ดูราวรานน ทอย่าทนทุกขาทรง
ทรมนัศวรองค์ สุทธศิลสมาทาน
◎ ศาสดาจะไว้ ไตร ปิฎกุตตมาจารย์
บรมรรถสูตราณ ตวินัยสนององค์
◎ ครั้นสุดพุทโธวาท มุนินารถเสด็จคง
ปฐมฌานทรง ทุติยฌานตรัสตรอง
◎ ครั้นเสด็จสมเด็จ มุนินารถเสด็จครอง
ไตรพิธเปรมปอง จตุฌานนฤมล
◎ ครั้นเสร็จวิโมกษา พระศาสดาก็เสด็จดล
บันจานิรายล ยศฌานวิญญา
◎ พระศริสุคตทศ ทิศเทพศาสดา
ชมธรรมโมฆา ลยฌานเสด็จดล
◎ อากาสนัญจา ยตเนวนฤมล
สมเด็จพระทศพล ก็ดำกลนิราศัลย์

◎ ญาณาสัญญาย ตนะทศในพรรณ
อปรสยสรร เพชญ์พุทธนฤพาน
◎ ปางนั้นสมเด็จพระ อนุรุทธชชมฌาน
โดยเสด็จพุทธาญาณ ดลแดนนิวาสัญ
◎ ครั้นเสร็จสำแดงฤทธิ์ อนุรุทธ์เสด็จพลัน
ก็กลับคืนมายังพรร คพวกภิกษุสามล
◎ จึงแจ้งคดีโดย อรรถคันทเสด็จดล
ว่าผู้พุทธนฤมล ธิบดินทรนฤพาน
◎ บัดสดับพุทโธรส อนุรุทธภาคญาณ
สยสัตวบันดาล ทั้งพวกภิกษุโจษจล
◎ เทวาคณาใน ชคดินทรสามล
เสนาคณาพล ก็รลุงรลานใจ
◎ อัศจรรย์ในกาล ภุดาชารหวั่นไหว
พ้าพื้นคะครั่นใน ตระบัดยดทั้งเวหา
◎ อรรณพลพนาม นทีคามภิชารา
ดิฟองฟะพื้นสา ครนิโฆษอึงอื้อ
◎ พระเมรอ่อนโอน ลันโทนท่าวลคึกคื้อ
ลดาพันฤกฤา สุรเสี่ยงตระดกดาล
◎ เภริคะคึกฆ้อง สเทือนท้องชราชาร
ทั้งกังสดาดาล ตระบัดแตกละแคกเครง

◎ ดุริยางควาสพ
บพักผสานเพลง
◎ แมนมาสุรารินทร์
สวดสารโดยบรร
◎ อรหันตลางองค์
ไตรลักษณญาณา
◎ สบสัตวคณา
กลิ้งเกลือกนยชายศรี
◎ พ้าดินก็ดาลสยบ
สิบทิศชรอ่ำอา
◎ โอ้โอ่มุนินารถ
ด่วนเสด็จไปสู่สวรร
◎ แต่นี้จะเห็นใคร
แหนงว่าจะวายชี
◎ ไปด้วยสมเด็จพระ
คิดว่าจะอยู่ใน
◎ แต่นี้จะวายศช
ร่ำไรทุรารันต์
◎ เคยเปนพำนักนิต
เปนผังตโนปาร-

ตระหลบศัพทอึงเอง
ทิพยพาทยพิณพันธ์
ทั้งพรหมินทรดั่งคัล
พนิยมคาถา
ก็สวดธรรมนิตยา
พุทธคุณวาที
นรากรมากมี่
ประดุจม้วยชีวาตมา
ทั้งไตรภพโศกา
ดูรแดกำสรวญศัลย์
มานิราศนิราพลัน
คบโปรดยปรานี่
พำนักนิในโลกีย์
วิตรม้วยพิราไลย
มุนินารถจอมไตร
ภพโลกย์นิ้โศกศัลย์
จะมลมขาบัลย์
อุระเพี่ยงจะประปราณ
จตุพิธสยสถาน
คโตคตาไศรย

◎ คือรัตนสำเภา
ที่นี้จะอาไลย
◎ โออ้าปหน้าเจ็บ
ใครเลยจะบันทล
◎ เคยพึ่งมฤธุรศ
ที่นี้จะพึ่งสาร
◎ เคยเห็นก็หายทุกข์
ที่นี้จะมุ่งมอง
◎ พระองคพระอรร
ที่นี้จะม้วยมูล
◎ เสียงไห้ทุกเรือนราษฎร์
สรลยกระศัลย์ใน
◎ เพียงภพจขักๆ
จะพกจะพาพล
◎ ครั้นรุ่งอรุโณ
ให้นุชชินาจารย์
◎ แก่กรงกระษัตรสย
จะตกจะแต่งอิน
◎ จะถวายพระเพลิงสรพ
กุรุงกรมราเชนทร์

จะข้ามเราทั้งปวงไป
จะละสัตวโศกสูญ
คือหนามเหน็บในตับภูล
รศธรรมโปรดปราน
พจนาดถจอมอารย์
ผู้ใดเลยจะกล่าวสนอง
บรรลุศุขเฉลิมฉลอง
ผู้ใดเลยจะเปรียบปูน
คทิวานราดูลย์
จะมิดมนทกาไลย
ก็นิร์นาททั้งแดนไตรย
ภพจักรโหยหล
ราพาพัมณฑล
ทั้งปวงเปนประไลยลาญ
อนุรุทธภาคญาณ
ไปบอกอรรถวาทิน
พิรปรัตภมินทร์
ทรพิมานพิมลเมรุ
สรรเพชญภูเบนทร์
ชิบดินทรเสด็จพลัน

◎ ปางนั้นสุคนธาร ทิพยตกแต่สวรรค์
มนธารบุษยบรร พดอกดวงผกากาญจน์
◎ ปาริกชาติชล ตรลบวลหอมเจ็ดวาร
ถวายรศพฤกษามาลย์ บุษปทิพยโชษจล ฯ
๑๕ ◎ นฤบดีสำแดงกล ชุมทั้งสามล-ราชา
◎ บวรนรคณาคลา ไคลฆรามา ทั้งยักษ์ปวง
◎ รจิตรพิพิธจรณจวง มาลยเพล็ดดวง ผกาถวาย
◎ วิสุทธมกุฎเกลื่อนกลาย เทพเริ่งราย บังคมคัล
◎ วิวิธจิตรเฉิดฉัน มัญชุลาพรร ณพรายโพยม
◎ ชวลิตวิจิตรสรวมโสรม มาศแมนโคม ครไลเลื่อน
◎ ประทุมกุสุมหมายเหมือน ดายดอกดาวเดือน ประดับดา
◎ กนกดิลกมาลา เรืองทั้งจรณขา มริราย
◎ ระบัตรประภัศรพรายพราย พรรณยังยาย รยะยูร
◎ สรัตรวิพัชจรัสจรูญ ฉัตรเพ็ญภูล ธราธาร
◎ ขนิครชิตแกมกาญจน์ บุษปดอมาล ยมาลิย์
◎ อดูลวิบูลภาคิ์ ทิปราชิ์ แลเทียนทอง
◎ อนนตสคนธลังลอง เทพเนืองนอง ประดับถวาย
◎ มังกรกินรเฉิดฉาย ภาพอยงงยาย ยรรยงยล
◎ อุรคภุชงคโชษจล ดูวิแมนมล รเมียลเมิล
◎ ครุฑวิมุตเจียรเจริญ เห็นก็พันเอิน อุรคเฉิดโฉม

◎ ทิยีจมหิษจรโจรม ดาษคือดาวโคม ดูรังเรียง
◎ ขัคคพยัคฆมคชไกรเกรียง โตกิเลนเยียง ผาผาดผยอง
◎ พิพิธจิตรเรืองรอง สิงคเมียงมอง ทั้งไกรสร
◎ ภลกวมกของค์อร โคประเคียงกร พะพรายพรรณ ฯ
๑๒ ◎ ครั้นแลเสร็จพลภา พพิบูรอนันต์
คตคนพิวัน ทิยเทพบังคม
◎ กรถวายวรคิน ทรมุนินทรภิรมย์
อนุจิตรอนุสม พุทธศุภดำเลิง
◎ วรอัคนิยทัก ทนศุภแลเพลิง
ก็บไหม้แลบำเทิง พุทธศพก็คง
◎ มลราชครั้นเห็น กิจเปนพิศวง
กฎเกียรติพระอง คยพิตรสำแดง
◎ ชก็ถามวรพระ อนุรุทธยบแคลง
พุทธศิษยจงแจง เพราะว่าเพลิงยสังหาร
◎ อนุรุทธก็ไข พจนภาคยยนาน
ดุราชวราน วรพุทธนรงค์
◎ แลจะถาวรกา ศยปเถรพิมง
คลยาทก็ทรง เมตตภาพพิมล
◎ มลราชครั้นฟัง พจนังคพินน
ทติคุณก็ยล ยศพระมุนิใน

◎ นุตรบัดก๊บนาน วรกาศยปไคล
ดลพุทธนุใน บุษยมัญชกาญจน์
◎ วรบาทยุคล ทศพลบันดาล
กตรลอดวรกาญ จนะมญชุสตลา
◎ ดลสถิตศริกาศ ยบ่เถรมหา
คุณคามภิราชาร์ ยลยาทภิวันท์
◎ ครั้นโดยอิศดิขง สุทธวิสุทธมหัน
ตภิมุทภิวัน ทิยบาทก๊ดิน ฯ
๑๙ ◎ ปางนั้นครั้นบวรจรบทบหิน เห็นเปนพิมลดิน ก๊คง
◎ ดำเลิงเพลิงอครโชชิโนฤทธิก๊ทรง เผาผลาญพระองค์ บนาน
◎ เปล่งเปลวแสงสุประภาหุดาตรบันดาล เดโชก๊ชัชวาลย์ ประไพ
◎ หมดมุทิลชินธาตุเรืองรศระไร แปมปนธุลิใด บมิ
◎ ปางนั้นพันพลพรุณทิพยชลมี ตกแต่นทิธาร สวรรค์
◎ โสรจสรงผงผรทลิรจิจรนิรันต์ ดับแสงหุดาพรรณ ระงับ
◎ เพลิงเผาผลาญสการกิตยลิทธิยก๊ดับ สัพพัญญุศพศัพ ทบันฦา
◎ ดอกดวงอุบลกุสุมกรก๊ถือ ถวายวันทนาค็อ สุคนธ์
◎ เทวามานุษยชนธรวรก๊มน ทโสรโสคน ธไคล
◎ โสรจสรงธาตุวิบูลย์อดูลยกประไพ แตรสังขเกริ่งไกร สำเนียง
◎ ดนตรีทิพยบันดาลผสานสรจำเริง สยศัพทไสรเสียง บันฦา
◎ แมนมามาลยบุษปอุบลก๊ถือ ถวายธาตุพุทธค็อ ธไร ฯ

๑๔ ◎ ปางนั้นสมเด็จบรมขัต
มณฑลธราพลประไพ
◎ เสร็จสรรพประดับบวรภา
รับธาตุพระบวรอาร
◎ บัดนั้นก็ฤาชรไป
ราชามหาสมมติอัน
◎ รับธาตุพระบวรสุคต
ตกแต่งมไหสุรยมหา
◎ แก้วเกาประกอบกลมาขอ
แห่งมลราชบวรอง
◎ มาถ้วนทั้งแปดทิศประชุม
ตั้งทัพพลับพลพนาน
◎ จักแจกพระธาตุวรพิน
จิงโทรณพราหมณก็มา
◎ พระธาตุเปนอัษฎประภา
แจกมหากษัตรชติยสรวง
◎ รับไปผดงบวรธาต
บรรจุมหาสุรยพิมง
◎ ปางนั้นสมเด็จนฤบดิน
ใช้ทูตนำสุวรรณศรี

ติยวงษเนื้องใน
พุทธคุณประการ
ชนะกาญจนาธาร
ยถวายบังคมคัล
ทุกประเทศสยสรรพ์
ปรสงคศรัทธา
ทศพลศาสดา
บริพารทูลทรง
วรธาตุโดยจง
คบพิตรภูบาล
ดลกุสินาร์สถาน
ตอเนกนานา
ชุบพิตรศาสดา
บริรักษตักตวง
คยพิมลปั๋กษ์ปวง
สิทธิศักดิแปดองค์
อภิวันทบรรจง
คพิมานเจดีย์
ทรสุรินทรโมฬี
ศุภสวัสดิมาขอ

◎ พระธาตุพระบวรเดช
จักแจกแก่กรุงนฤบดีพอ
◎ มลราชจึ่งปรดิภาคย์
อังคารเบศวชลี
◎ ทูตานุทูตทรทรง
ไปถวายแก่กรุงนฤบดิดล
◎ ก่อเปนมหาบรมธา
ถวายทิ่ปคนธวรมา
◎ ส่วนโทรณพราหมณผู้ตวง
ได้แต่หริกุมภทนาน
◎ ชื่อกุมภธาตวรสถา
หวังให้นรากรทั้งตริ
◎ ทิ่แท้พระธาตุวรพุทธ-
เจ็ดโทรณมิคุณประมาณ
◎ เทพาสุราสุรภิวัน
โทรณหนึ่งก็สถิตภพอู
◎ ก่อเปนมหาบรมธา
ในรามคามภิรบุริน
◎ พระธาตุพระสุคตธรร
แปดโทรณก็ประดิษฐา

ทศพลเหลือหลอ
ปรมาณโสดฤมิ
บริจาคตยาคิ
พุทธศรโสภณ
วรภาชน์นฤมล
วรโมฬิราชา
ตุพิพิธเขษฎา
ลยวันทนาการ
วรธาตุจอมอารย์
ก็ประดิษฐิเจดิย์
นพิเศษโมฬี
ภพถวายนมัสการ
บดินทรจอมอารย์
ก็สถิตย์ในชมพู
ทนมัศชมชู
รคราชนาคินทร์
ตุพิศาลผั่งสินธุ์
ทรภุชงคบูชา
มบพิตรศาสดา
วรสถูปสยสถาน ๒

๒๑ ◎ ฑาฒชาตุเบื้องขวาสมเด็จอารย์ อมรเพ็ชรก็ทยาน
เทาประดิษฐาน ในไตรตริงษ์
◎ ก่อเปนเจดียพอพึง จุฬามุณีวรคิง
เทพไตรตริงษ์ ยังคมคัล
◎ พระชาตุเบื้องขวาอโยทันต์ สถิตยจิตรในคัน
ชารราชัน นมัศการ
◎ ฑาฒชาตุเบื้องซ้ายอุชังสถาน สถิตยจิตรบันดาล
ในบุราการ- กลิงค์
◎ ฑาฒชาตุเบื้องซ้ายอโยทิง ภุชงคยดิพำริง
รัตนพอพึง บัญชาญชม
◎ สิสิบพระทันตอุดม ยวรสิรินุสม
พุทธชารม พรูนาพราย
◎ เทพาสูรคณเหลือหลาย คหิตจิตรทรทาย
ไปผดุงถวาย ยังคมคัล
◎ ทั่วทั้งจักรวาฬเนื่องนันต์ อิศวรสุรภิวันท์
ดุจสมเด็จธรรม์ เสด็จคง
◎ เทวานาเนกยรรจง รจิตรฤทธิกทรง
มาลยบูยบง ก็บูชา
◎ พระชาตุสรรเพชญ์ศาสดา บรมศุขมหา
สถานเจษฎา ทั้งสากล

◎ ขอถวายอภิวาทยุคล
ปางชเสด็จคล
◎ ขอศุขสมบัติเนื่องนันต์
ภยสุขสรร
◎ ชื่อว่าเกิดมาในท้องชเรศตริ
ยศสวัสดิศริ
◎ แม้รู้ศิลปสาตรสุขสรรพ์
รณรงค์ครัน
◎ แม้มีกุลวงษชเรตริ
โฉมประไพพิ
◎ ย่อมถึงแก่กรรมนานา
พยาธิโรคา
◎ ลางบางไข้พันนิราชร
ณในพิถยันดร-
◎ ลางบางออกจากพิรทยา
แล้วก็ถึงแก่มฤ
◎ แม้มีสกลเพียงศิริสถาน
สูงกว่าโสฬ
◎ มิฤทธิสังหารเกรียมกรม
ชยทั้งแสนโก

บทจรทศพล
นิราศัลย์
อุบัติในธรรม์
พญามิ
สิทธิฤทธิผิแลมิ
ศุไขสวรรย์
สถิตจิตรก็พันธ์
ทราวิ
ทิพยสมบัติรุจิ
ริยเจษฎา
ทุกขวิบัติชรา
นิรันดร
มนศทุกขจะมร
ครรภา
ทฤษดิสุรยประภา
ตยูกาล
บรรพตจักรวาฬปาน
ศแดนพรหม
สูรนรชื่นชม
ฏิจักรวาฬ

◎ แม้มีพิริยภาพห้าวหาญ ทศพลคชยาน
พันทั้งสามโล กยแดนไตรย
◎ เที่ยรถึงแก่ชีวิตักไษย ทุกขวิบัติดิก็ไป
เปนอนิตยัน ตรายกาย
◎ สยสัตวนาเนกเหลือหลาย ชนมชีวิตรก็หมาย
แท้จะถึงกรร มะมากมี
◎ เที่ยรถึงแก่กาลนฤชี วิตรมรณก็มี
ทั่วทั้งไตรยตรี ก็โศกศัลย์ ๗
๑๖ ◎ ทินจักแกลังกล่าวธรรม์ อุบัติดิโดยกรร
มสัตวเกิดนานา
◎ พูนในอุทรแล้วมา เกิดไภยโรคา
แลถึงพิลัยในครรภ์
◎ ลางยางจักคลอดมิทัน เห็นแสงสูรย์จัน
ทรมัวยพิลัยในทวาร
◎ ลางยางคลอดคล้อยถึงวาร หนึ่งแล้วออกกาล
วิบัติดิเกิดโรคา
◎ ทนทุกข์ยุกดิแสนโศกา แล้วถึงมรณา
อนิตยในภพไตรย
◎ ลางยางอุบัติดิมาใน เดือนหนึ่งแล้วไคล
แลคลาศชีวาตมาสัญ

◎ ลางบางเกิดมามิทัน ถึงปีถึงกรรม์
มาเบียนก็ม้วยชนมา

◎ ลางบางถึงสิบพรรษา อุบัติโรคา
พิกลกายแปรเปน

◎ หืดเหือดเลือดลมข่มเข็ญ ไข้เจ็บเหน็บเย็น
อุทรโรครัญจวน

◎ ลางบางครรภ์แก่แปรปรวน โรคามากวน
มโนพิการมนัศ

◎ ศีโรตม์พิกลอุบัติ เกอดกุฉัยพัท
ธิภาพเภทพิการ

◎ ลางบางพฤฒิไภยมาพาน ค่างเว้าเท้ากราน
งะงกงะงันงุนงง

◎ เทรทรุดหยุดยั้งมิตรง ลุกลัมใหลหลง
แลทนวิยากยากกาย

◎ ลางบางฟันหักห่างหาย เออภารกลับกลาย
แลผมก็หงอกฝอกหลง

◎ ลางบางกรรณโรคตรลง หัดถ์บาทแลชง
ฆโรครุมรัญจวน

◎ หืดแหบให้เห็นแปรปรวน เปนใบ้บาปกวน
สกลพิการพันพล

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๙ นครราชสีมา

◎ ง่อยเพลียเสียเท้าทุกข์ทน กายาบูรยล
แลพิชรูยรายรันท์
◎ ลางบางเห็นเมื่อสายัณห์ อรุโณทยกรร
มถึงแก่ชีวิตักไษย
◎ ผู้วายชีวิตรหากไป ผู้ยังอยู่ใน
มนุษยโศกโศกา
◎ เปนเที่ยงในธรรมนิตยา แม้ถึงเทวา
นุเทพสุดสรวงสวรรค์
◎ สยสัตวนิกรนิรัน ดรโดยยุกดิกรร
มเกิดทั้งปวงก็บเที่ยง
◎ ลางบางเยาวรูปปรเคียง สนิทเสน่ห์อรเอียง
มโนภิรมย์เยษฎา
◎ แล้วตายวายชีพนิรา ยุคมม้วยชนมา
พิบัติบัดเดี๋ยวดล ฯ